

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Bakalářská práce

2019

Barbora Krempaská

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

**Karpatskí Nemci a Slováci v Slovenskom národnom
povstaní: koniec stáročného spolunažívania**

Bakalářská práce

Autor práce: Barbora Krempaská

Studijní program: Česko-německá studia

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Kučera CSc.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 9. května 2019

Barbora Krempaská

Bibliografický záznam

KREMPASKÁ, Barbora. *Karpatskí Nemci a Slováci v Slovenskom národnom povstaní: koniec stáročného spolunažívania*. Praha, 2019. 52 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí bakalářské práce Prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.

Rozsah práce: 89 792 znakov

Anotace

Predkladaná bakalárska práca sa zaoberá udalosťami Slovenského národného povstania, ktoré mali dopad na spolužitie Slovákov a karpatských Nemcov. Cieľom práce bolo zistiť, kedy došlo k odcudzeniu Slovákov a príslušníkov nemeckej menšiny natoľko, že môžeme hovoriť o konci ich spolunažívania, ktoré sa podľa všetkého po stáročia zaobišli bez výraznejších konfliktov. Slovenským národným povstaním vyvrcholil československý protifašistický odboj, ktorý za zvrhol na boj proti Nemcom v podobe perzekúcií a represálií voči domácemu nemeckému obyvateľstvu. Pri hľadaní odpovede na výskumnú otázku sa ukázala komplexnosť tohto problému, ktorá spočíva najmä v početnosti aktérov povstania a cudzím vplyvom na priebeh jeho udalostí. V práci bude predstavená nemecká menšina na Slovensku a jej vzťah s domácim obyvateľstvom naprieč dejinami na tomto území, pričom sa hlavná časť venuje spoločensko-politickej situácii v Slovenskom štáte v rokoch 1944 a 1945. Výsledok faktov pochádzajúcich z množstva sekundárnej literatúry, ale aj editovaných svedectiev pamätníkov je, že koniec spolunažívania Slovákov a karpatských Nemcov skutočne nastal už v dobe povstania.

Annotation

This bachelor thesis deals with the events of the Slovak National Uprising, which had an impact on the coexistence of Slovaks and Carpathian Germans. The aim of the work was to find out when the Slovaks and members of the German minority were alienated so much that we could talk about the end of their coexistence, which seemed to have been without major conflicts for centuries. The Czechoslovak anti-fascist resistance culminated in the Slovak National Uprising which overthrew to the fight against the Germans in the form of persecutions and reprisals against the domestic German population. When looking for an answer to the research question, the complexity of this problem has been shown to lie, in particular, in the abundance of insurgency actors and the foreign influence on the course of its events. The thesis will introduce the German minority in Slovakia and its relationship with the domestic population across history in this area, while the main part is devoted to the socio-political situation in the Slovak State in 1944 and 1945. The result of facts coming from a number of secondary literature, but also edited testimonies of the memorials are that the end of co-existence of Slovaks and Carpathian Germans really occurred at the time of the uprising.

Klíčová slova

Karpatskí Nemci, Slováci, Slovenské národné povstanie, Slovenská republika 1939-1945, Nemecko 1933-1945, antifasistický odboj, partizáni, represálie

Keywords

Carpathian Germans, Slovaks, Slovak National Uprising, Slovak republic 1939-1945, Germany 1933-1945, anti-fascist resistance, partisans, reprisals

Title

The Carpathian Germans and Slovaks in the Slovak National Uprising: the end of hundreds of years old coexistence

Poděkování

Na tomto mieste by som v prvom rade chcela poďakovať Prof. PhDr. Jaroslavovi Kučerovi CSc. za jeho cenné rady, čas a profesionálny prístup pri vedení mojej bakalárskej práce. Moja vďaka patrí aj všetkým tým, ktorí ma v tomto náročnom období podporovali.

Obsah

ÚVOD	1
1 KARPATSKÍ NEMCI A ICH VZŤAH SO SLOVÁKMI	6
1.1 Od príchodu na Slovensko po rozbitie ČSR	7
1.2 Karpatskí Nemci v Slovenskom štáte	9
2 CESTA K SLOVENSKÉMU NÁRODNÉMU POVSTANIU	11
2.1 Vojensko-politický vývoj na Slovensku do roku 1944	11
2.2 (Česko)slovenský odboj doma a v zahraničí.....	14
2.3 Vznik a priebeh SNP	16
3 SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE A NEMCI	18
3.1 Akcie proti Nemcom	19
3.1.1 Činnosť a nariadenia Slovenskej národnej rady	19
3.1.2 Partizánske skupiny	21
3.2 Reakcia Nemcov na povstanie	26
3.2.1 Domobrana a nemecké jednotky v boji proti povstalcom	27
3.2.2 Útek a evakuácia karpatských Nemcov	32
4 KARPATSKÍ NEMCI PO SNP	36
4.1 Nová vláda, nové nariadenia	36
4.2 Návrat karpatských Nemcov a ich ďalší osud.....	39
ZÁVER	42
SUMMARY	45
ABECEDNÝ ZOZNAM SKRATIEK	47
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	48

Úvod

Pojem „karpatskí Nemci“, označujúci nemeckú menšinu žijúcu pod úbočím Karpát na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, použil ako prvý historik Raimund Friedrich Kaindl až začiatkom 20. storočia.¹ Nemci sa súčasťou slovenskej histórie stali však už koncom raného stredoveku. Ich príchod bol pre územie budúceho Slovenska nepochybne veľkým prínosom. Od samého začiatku bola preto nemecká menšina braná pozitívne, na rozdiel od výrazne početnejšej maďarskej menšiny. Po stáročia bol vzťah Slovákov a karpatských Nemcov nekonfliktným. Tak ako to však bolo v prípade sudetských Nemcov aj na vzťah Slovákov a karpatských Nemcov vrhlo tieň obdobie nacistickej nadvlády v Európe a druhej svetovej vojny, ktoré na Slovensku vyústilo do Slovenského národného povstania.

Slovenské národné povstanie sa zapísalo do dejín Slovenska a strednej Európy ako jeden z najdôležitejších výsledkov antifašistického odboja a ako jedna z najvýznamnejších udalostí na Slovensku vôbec. Partizáni a vojaci, ktorí bojovali proti slovenským a nemeckým fašistom sú dodnes oslavovaní ako hrdinovia. To, akým spôsobom však prebiehala očista Slovenska od fašizmu je v dejepise už marginalizované. Táto dlho tabuizovaná téma sa v posledných rokoch ale čoraz častejšie stáva predmetom diskusií a skúmania z novej perspektívy. Prínos partizánskych jednotiek do boja Slovákov proti fašizmu je nespochybniteľný. Z odstupom času však pribúdajú kritické hlasy historikov, ktorí poukazujú na brutálne počínanie partizánov.

Kritika spočíva aj v tom, že sa v našej doterajšej historiografii v súvislosti s dejinami SNP tejto skutočnosti nevenovala dostatočná pozornosť. Túto medzeru by som chcela svojou prácou doplniť. Práca v úvodných kapitolách najprv venuje dostatočný priestor predstaveniu nemeckej menšiny na Slovensku a vývinu jej postavenia ako aj premeny vzťahu karpatských Nemcov so Slovákami. Spoločensko-politickej situácii v Slovenskom štáte v ktorej karpatskí Nemci už zohrávali svoju rolu, príprave a vzniku SNP sa venuje druhá kapitola. V SNP vystupuje do popredia činnosť partizánov. Situácia okolo partizánskych skupín je ale viac komplikovaná než sa zdá, pretože ich členmi neboli len Slováci, ale početné množstvo partizánov Sovietskeho zväzu, no dokonca aj príslušníci

---

¹ Ernst Hochberger, „Einführung in die Geschichte der Karpatendeutschen in der Slowakei“, Júl 2000, oficiálna stránka Karpatonemeckého kultúrneho zväzu, <http://www.karpatendeutsche.de/?Geschichte> (posledný vstup 30. 4. 2019).

nemeckej menšiny. K tejto problematike sa dostanem v tretej kapitole, ktorá tvorí hlavnú časť predkladanej práce. Táto kapitola si kladie za cieľ predstaviť a analyzovať konanie aktérov povstania, čo sa už spočiatku javilo ako náročná úloha. Je to z toho dôvodu, že aktérov povstania bolo mnoho a nemožno ich rozdeliť jednoducho na dva protichodné tábory, ako napr. Slováci a Nemci. Pre účely výskumu je však takáto kategorizácia žiadúcim východiskom, ktoré bude zastrešovať ďalšie podkapitoly hlavnej časti mojej práce. Príslušníkov týchto dvoch veľkých skupín je teda nutné ďalej diferencovať napr. z hľadiska ich kolaborácie či nekolaborácie s fašistickým režimom a ďalších iných kritérií, ktoré vplynú z tejto kapitoly. Záverečná kapitola v krátkosti zhrňuje najdôležitejšie momenty osudu karpatských Nemcov už na oslobodenom území Slovenska, z ktorého boli Nemci odsunutí, tak ako aj Nemci z Česka.

V československom historickom vnímaní je povojnové riešenie nemeckej otázky pochopiteľne asociované viac v kontexte odsunu sudetských Nemcov. Pre českú stranu československého exilu predstavovala myšlienka odsunu podstatnej časti Nemcov jeden z najdôležitejších cieľov exilovej politiky. Existovalo k tomu hneď viacero dôvodov. Podľa Beneša bol odsun početnej skupiny Nemcov z Československa nevyhnutným a spravodlivým riešením, vzhľadom na „kolektívnu zradu“ Nemcov, pretože sa podieľali na rozbití ČSR a napomáhali nacistickej okupácii. Už v minulosti bola nemecká menšina opakovane dôvodom rôznych konfliktov a tak existovala obava, žeby naďalej predstavovala nebezpečie pre existenciu a vôbec povojnovú obnovu republiky a mierové usporiadanie v strednej Európe.² Takúto koncepciu však slovenskí politickí predstavitelia vypracovanú nemali. Hlavným rozdielom vo východiskových podmienkach pre vnímanie nemeckej menšiny na Slovensku bol ich nízky počet, izolovanosť od Nemeckej ríše, ale aj ich teritoriálna nejednotnosť na slovenskom území. Prípád Slovenska sa líši aj v tom, že jeho územie nebolo okupované, ale malo oficiálne status samostatného štátu na čele s klerofašistickou vládou HSĽS pod ochranou Nemecka. Ukázalo sa však, že samostatná Slovenská republika, ktorá v skutočnosti fungovala na báze diktátu z Berlína, bola slepou uličkou. Tento režim na konci svojej cesty narazil na najväčší ozbrojený odpor domáceho obyvateľstva v slovenskej histórii a tam podľa môjho predpokladu bolo potrebné hľadať zlom v nemeckej otázke na Slovensku.

---

² Jaroslav Kučera, „Žralok nebude nikdy ak silný.“ *Československá zahraniční politika vůči Německu 1945 – 1948* (Praha: Argo, 2005), 48 – 49.

Slovenské národné povstanie bolo zrejme akýmsi spôsobom rozhodujúcim obdobím v otázke súžitia Slovákov a karpatských Nemcov po druhej svetovej vojne. Zásadnou otázkou môjho skúmania teda bolo, kedy došlo k zvratu v spolunažívaní Slovákov a karpatských Nemcov a k ich odlúčeniu. S tým sa spojuje otázka, prečo tak „nevýraznú“ nemeckú menšinu po vojne postihol podobný osud ako Nemcov z Česka, a aký mal odsun karpatských Nemcov po SNP vôbec na Slovensku význam, ale to bez toho, žeby predmetom práce bolo porovnanie osudov českej a slovenskej nemeckej menšiny. Napriek vzrastajúcej kritike na obdobie SNP existuje stále málo sekundárnej literatúry, ktorá by skúmala jeho následky na súžitie karpatských Nemcov a Slovákov. Nemeckej menšine na Slovensku sa venuje početné množstvo publikácií, z ktorých som čerpala. Predkladaná bakalárska práca by však mala rozšíriť spektrum výskumu života karpatských Nemcov na Slovensku tým, že ho skúma v novom kontexte, a to kontexte vzťahu karpatských Nemcov a Slovákov a Slovenského národného povstania.

Je dôležité zdôrazniť, že práca sa obsahovo zameriava výlučne na vzťah Slovákov a Nemcov. Viac diskutované a tým všeobecne známejšie sú do dnešného dňa rozpory Slovákov s maďarskou menšinou. Tá však nie je predmetom mojej práce, a to aj z toho dôvodu, že Maďari ako aj oblasti kde žili, neboli povstaním takmer vôbec zasiahnuté. Nariadeniami vydávanými SNR, boli postihnutí Nemci aj Maďari. Tieto skutočnosti spomeniem len okrajovo a svoju pozornosť budem venovať obmedzeniam nemeckej menšiny. Čo sa týka teritoriálneho a časového vymedzenia, okrem toho, že je nemecká menšina na Slovensku v úvode predstavená naprieč dejinami, jadro práce sa zameriava na Slovensko (prípadne Československo) v rokoch 1944 a 1945. Práca nekladie dôraz na interpretáciu udalosti SNP v časovom slede, ale skôr na analýzu rovnakej časovej epizódy z perspektív rôznych aktérov povstania. Hlavná časť sa sústreďuje na najživejšie momenty prvých mesiacov povstania predovšetkým v oblasti stredného a východného Slovenska. Okrem chýbajúceho povedomia spoločnosti o tejto problematike bol dôvodom výberu témy pre moju bakalársku prácu môj pôvod. Pochádzam z okresu Kežmarok, ktorý bol kedysi centrom karpatských Nemcov na Hornom Spiši. Ich odkaz v tomto regióne je živý dodnes. Ďalším motívom bol osobný záujem o poznanie kľúčových momentov, ktoré v krátkom čase zmenili oblasť s nadpolovičnou väčšinou karpatských Nemcov, ku ktorým patrili aj moji predkovia, na oblasť čisto slovenskú.

Mlčanie o neslávnych udalostiach SNP prelomila Nežná revolúcia, odkedy sa historici začali touto kontroverznou témou zaoberať. Karpatským Nemcom sa intenzívne svojou výskumnou činnosťou venuje dvojica akademikov Soňa Gabzdilová-Olejníková a Milan Olejník zo SAV, ktorých diela boli pre moju prácu kľúčovými. Zásadnou sa stala hlavne monografia *Karpatskí Nemci na Slovensku od druhej svetovej vojny do roku 1953*³ z roku 2004, v ktorej veľmi komplexne spracovali príbeh karpatských Nemcov od ich príchodu na Slovensko až po ich odsun a život v komunistickom Československu. Okrem toho napísali viacero obdobných článkov, ktoré vykresľujú osudové roky nemeckej menšiny na Slovensku a sú uverejnené v rôznych zborníkoch a online časopise *Človek a spoločnosť*⁴. Ďalším odborníkom na nemeckú menšinu a slovenské dejiny všeobecne je Dušan Kováč, od ktorého mi bola nápomocná monografia *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871-1945)*⁵, v ktorej sa okrem histórie nemeckej menšiny na Slovensku taktiež zameriava na vplyv Tretej ríše na jej život a politickú činnosť.

Dôkazom toho, že sa v poslednej dobe začali historici viac zaujímať o problematiku represálií partizánov počas SNP je aj zborník *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov*⁶ z roku 2008, ktorý bol najdôležitejším podkladom pre môj výskum v hlavnej časti práce. Ako samotný názov napovedá, jedná sa o príspevky mladých historikov, ktorí odhaľujú odvrátenú stranu nie len SNP, ale aj vtedajšieho režimu. K najnovším cenným príspevkom tejto oblasti patrí zborník Martina Zückerta, Jürgena Zaruskeho a Volkera Zimmermanna *Partisanen im Zweiten Weltkrieg*⁷ z roku 2017, ktorý kriticky hodnotí podiel partizánov na protifašistickom odboji na Slovensku a v Európe. Zo sekundárnej literatúry som ďalej využívala i publikácie vydávané karpatonemeckými organizáciami v Nemecku a Rakúsku ako napr. *Das letzte*

---

³ Soňa Gabzdilová-Olejníková a Milan Olejník, *Karpatskí Nemci na Slovensku od druhej svetovej vojny do roku 1953* (Bratislava: Spoločenskovedný ústav SAV, 2004).

⁴ Napr. Milan Olejník, „Postavenie nemeckej menšiny na Slovensku po porážke nacistického Nemecka“, *Človek a spoločnosť* 1, č. 2, <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=1KWJKVIWUX29NN2KHW5IVSEC9> (stiahnuté 26. 3. 2019).

⁵ Dušan Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871-1945)* (Bratislava: Veda, 1991).

⁶ Peter Sokolovič, ed., et al., *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VII.* (Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008).

⁷ Martin Zückert, Jürgen Zarusky a Volker Zimmermann, eds., *Partisanen im Zweiten Weltkrieg: Der Slowakische Nationalaufstand im Kontext der europäischen Widerstandsbewegungen* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2017).

*Jahrhundert der Karpatendeutschen in der Slowakei*⁸ od Paula Brosza vydané Arbeitsgemeinschaft der Karpatendeutschen aus der Slowakei v Stuttgarte. Vďaka týmto zdrojom som mala možnosť sledovať skúmané udalosti z perspektív oboch skupín, ktoré sú predmetom predkladanej práce.

Oporou pri spracovaní tejto témy mi boli i mnohé editované primárne zdroje. V prvom rade to boli dokumenty typu hlásení zo žandárskych staníc, záznamy z vysielania rozhlasu, texty nariadení, zápisy telefonických rozhovorov, listy a telegramy medzi slovenskými a nemeckými štátnikmi, ktoré zozbierali Vilém Prečan hneď v dvoch publikáciách: *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944: dokumenty*⁹ a *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*¹⁰. Takýto typ zbierky som využila aj od Viliama Plevzu, konkrétne *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Dokumenty*¹¹, ktorá je tretím zväzkom päťdielnej edície *Dejiny Slovenského národného povstania 1944*. Okrem týchto dokumentov boli dôležitým prameňom pri spracovaní udalostí SNP, ktoré sa týkali karpatských Nemcov, zbierky svedectiev pamätníkov, ktorí tieto udalosti prežili. Najviac užitočnou mi bola publikácia editovaná Hansom Kobiálkom *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen*¹², vydaná v Kežmarku s podporou Karpatonemeckého kultúrneho zväzu v roku 2015, ktorá obsahuje spomienky na udalosti okolo Povstania až od šesťdesiatich pamätníkov.

---

⁸ Paul Brosz, *Das letzte Jahrhundert der Karpatendeutschen in der Slowakei* (Stuttgart: Arbeitsgemeinschaft der Karpatendeutschen aus der Slowakei, 1992).

⁹ Vilém Prečan, *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944* (Bratislava: Epoque, 1971).

¹⁰ Vilém Prečan, *Slovenské národné povstanie. Dokumenty* (Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1966).

¹¹ Viliam Plevza, *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Dokumenty* (Bratislava: Pravda, 1984).

¹² Hans Kobialka, Jörg Meier a Ulla Nosko, *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen. Zeitzeugenberichte* (Kežmarok: ViViT, 2015).

1 Karpatskí Nemci a ich vzťah so Slováckmi

Prvé zmienky o príchode Nemcov na územie Slovenska datujeme už do 11. storočia. Nemci zakladali nové osady a mestá a postupne si vytvorili svoje jazykové ostrovy takmer po celom Slovensku. Dohromady v nich žilo od začiatku 19. storočia do roku 1945 zhruba 150 000.¹³ Ich postupný príchod z rozličných oblastí Nemecka, a tým pádom jazykové, kultúrne a konfesijné diferencie a v neposlednom rade rozdielne zameranie hospodárskej činnosti však spôsobili, že nevytvorili jednu komunitu. Usadzovali sa v rôznych oblastiach Slovenska, ktoré geograficky nevytvárali žiaden jednotný územný celok, čo je zreteľné na mape nižšie. Najvýznamnejšími oblasťami sa stali Bratislava a okolie (*Preßburg*), územie Hornej Nitry, alebo inak kremnicko-pravnianska oblasť (*Hauerland*), a Horný (*Oberzips*) a Dolný Spiš (*Unterzips*).¹⁴

Obrázok č. 1: Mapa Slovenska s vyznačenými nemeckými jazykovými ostrovmi

Zdroj: Ernst Hochberger, „Einführung in die Geschichte der Karpatendeutschen in der Slowakei“, oficiálna stránka Karpatonemeckého kultúrneho zväzu, Júl 2000, <http://www.karpatendeutsche.de/?Geschichte> (posledný vstup 30. 4. 2019).

¹³ Hochberger, „Einführung in die Geschichte“, <http://www.karpatendeutsche.de/?Geschichte> (posledný vstup 30. 4. 2019).

¹⁴ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 15 – 16.

1.1 Od príchodu na Slovensko po rozbitie ČSR

Súžitie karpatských Nemcov a Slovákov, v tom čase obyvateľov Horného Uhorska, malo od samého začiatku dobré predispozície k rozvoju harmonického vzťahu. Nemci boli považovaní za vzácnych hostí. Prichádzali totiž na pozvanie uhorských kráľov, ktorí od nich očakávali pozitívny prínos pre krajinu. Za to si Nemci mohli užívať rôzne privilégia, ktoré prispeli k tomu, že sa im už od začiatku darilo v ich ekonomickej činnosti či každodennom živote. Ich najväčším prínosom boli nepochybne moderné znalosti z oblasti hospodárstva a zakladanie miest podľa nemeckej legislatívy, ktorá pozdvihla i právnu kultúru Slovákov.

Viac informácií k interakcii Slovákov a karpatských Nemcov je možné v literatúre dohľadať od 19. storočia. Do 19. storočia si po troch veľkých vlnách osídľovania Nemci vytvorili na území terajšieho Slovenska pevné zázemie. Karpatskí Nemci obývajúci jednotlivé oblasti sa od seba izolovali a nesnažili sa o vzájomný kontakt. To na jednej strane prispelo k rýchlejšiemu tvoreniu väzieb so Slovákami a na druhej strane aj s Maďarmi. Túto skutočnosť podporoval aj fakt, že si Nemci osvojili slovenský aj maďarský jazyk.¹⁵

V tomto období musela nemecká menšina čeliť maďarizačným tlakom a centralizácii Uhorska, pričom sa podľa reakcie na túto situáciu rozdelila na dve skupiny. Drvivá väčšina karpatských Nemcov sa nechala pomad'arčiť bez väčšieho odporu. Predovšetkým šlo o nemeckú inteligenciu, ktorej vyhovovali pracovné a obchodné kontakty s Uhorskom. Maďarizáciou bola najviac dotknutá oblasť Spiša. Kvôli absencii nejakého jednotného národnostného povedomia bolo takých, ktorí odolali, veľmi málo.¹⁶ Styky s Maďarmi a maďarizácia pochopiteľne spôsobili napätie vo vzťahu karpatských Nemcov a Slovákov, ktorí na rozdiel od nemeckej menšiny aktívne bojovali za svoju národnú a politickú emancipáciu v Uhorsku. Práve Maďari, ktorí chceli maďarizáciou potlačiť heterogénny národnostný charakter Uhorska, predstavovali najväčšiu prekážku slovenského nacionálneho hnutia.

Po vypuknutí prvej svetovej vojny nastala zvláštna situácia pre Nemcov v Uhorsku, kedy zrazu začali pociťovať akýsi záväzok ku krajine ich pôvodu.¹⁷ Jedným z dôvodov vzrastu nacionálneho povedomia môže byť zvýšený záujem nemeckých imperialistov k Nemcom za hranicami ríše, ktorí sa mali podieľať na dosiahnutí cieľa podriaďiť Rakúsko-

---

¹⁵ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 15 – 16.

¹⁶ *Ibid.*, 18 – 19.

¹⁷ Brosz, *Das letzte Jahrhundert*, 29.

Uhorsko Nemecku.¹⁸ Tieto ciele sa kvôli porážke Nemecka a Rakúsko-Uhorska nepodarilo uskutočniť. Rakúsko-Uhorsko sa rozpadlo na viacero štátov, medzi ktoré patrila aj Československá republika (ČSR).

Niet divu, že po stroskotaní nemeckých mocenských plánov vnímali karpatskí Nemci vznik nového štátu s rozpakmi. O to viac, že vznik i fungovanie Prvej republiky sprevádzali neustále spory medzi Čechmi a Slovákami, ktorí túžili po autonómii a spochybňovali existenciu tzv. „československého národa“. Bez ohľadu na nezhody, republika bola jasne vymedzená ako štát Čechov a Slovákov. Nemci, Maďari, Ukrajinci a Poliaci boli definovaní ako národnostné menšiny.¹⁹ Najväčšiu rezistenciu k vzniku nového štátu prejavili Spišskí Nemci, ktorých väzby k Maďarom boli najsilnejšie. Tieto väzby mali okrem iného aj hospodársky charakter a ich prerušením sa všeobecne zhoršilo ekonomické postavenie karpatských Nemcov. Odstrihnutie územia Slovenska od Uhorska znamenalo pre nich stratu možnosti obchodu s Uhorskom, a tým pokles priemyselnej produkcie, ktorú teraz navyše zatienila konkurencia rozvinutejších Čiech. Z týchto dôvodov sa dokonca pokúsili o vytvorenie samostatnej „Spišskej republiky“.²⁰

Vznik ČSR na druhej strane priniesol nemeckej menšine garanciu ich základných práv na medzinárodnej úrovni a progres v spoločenskej, kultúrnej ale i politickej oblasti. Vďaka zastaveniu maďarizácie dostali aj karpatskí Nemci konečne možnosť vlastného kultúrneho a spoločenského vymedzenia. Okrem celkovej modernizácie školstva, k tomu prispel aj vznik nových škôl, ktorých vyučovacím jazykom bola nemčina. Od roku 1912 je možné na slovenskom území sledovať vzrast počtu škôl s vyučujúcim jazykom nemeckým z 19 na 102 ľudových škôl v školskom roku 1920/1921. Pokračovať vysokoškolským štúdiom bolo slovenským Nemcom umožnené v Brne alebo v Prahe.²¹

V procese rozvoja školstva, ale aj spoločenského a kultúrneho života, sa karpatskí Nemci mohli spoľahnúť aj na pomoc lepšie organizovaných susedných sudetských Nemcov. Vďaka tomu karpatskí Nemci postupne prerušili svoje styky s Maďarmi a začali tak budovať vzťah medzi sebou navzájom a so sudetskými Nemcami.²² Prostredníctvom nich tak získali priamy kontakt na Nemecko. Túto spoluprácu odobrovali aj Slováci so zámerom jednak

---

¹⁸ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 36 – 37.

¹⁹ Brosz, *Das letzte Jahrhundert*, 40.

²⁰ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 11.

²¹ *Ibid.*, 11 – 12.

²² Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 60.

podpory spoločenského rozmachu karpatských Nemcov a na druhej strane za účelom oslabenia nemecko-maďarských vzťahov a potlačenia českého vplyvu na Slovensku.²³

Opätovné prebudenie nemeckého nacionálneho cítenia podnietilo vznik politických strán, ktoré dovoľovala aj legislatíva ČSR. Rôzne prúdy politickej reprezentácie Karpatských Nemcov sa nakoniec sústredili do dvoch konkurenčných strán; do *Zipser Deutsche Partei* (ZDP) v roku 1920 so základňou na Spiši a do *Karpatendeutsche Partei* (KdP), ktorá vznikla v roku 1926 s podporou na západnom a strednom Slovensku. Cieľom KdP bolo zjednotenie všetkých slovenských Nemcov a zlepšenie ich ekonomickej situácie, zatiaľ čo ZDP sa orientovala na spoluprácu s Maďarmi. KdP zohrala v konečnom dôsledku dôležitú úlohu v budovaní identity Nemcov na Slovensku. Prispela k rozvoju nacionálneho cítenia a zmene orientácii záujmu nemeckej menšiny od Maďarska k Nemecku.²⁴

Obdobie Prvej republiky v dejinách spolužitia Slovákov a Nemcov nepriniesla žiadnu výraznú zmenu ich vzájomného vzťahu. Definitívne sa však zmenili podmienky ich života a postavenie v novom štáte Čechov a Slovákov, kde Slováci dostali status zakladateľského národa republiky a Nemci ostali národnostnou menšinou. Slováci však nijak nebránili vznikajúcemu nemeckému nacionálnemu hnutiu, pretože sami zase zvädzali národno-emancipačný boj i v novom štáte. Navyše sa tým Nemci poväčšine vzdali promaďarského kurzu, ktorý bol v minulosti dôvodom napätia vo vzťahu so Slovákami.

1.2 Karpatskí Nemci v Slovenskom štáte

Počas tridsiatych rokov 20. storočia ovládol Hitler s NSDAP Nemecko a rozšíril svoju nacistickú ideológiu aj za jeho hranice. Osudnými pre ČSR sa stali roky 1938 a 1939, kedy došlo k vyvrhnutiu konfliktu medzi československou vládou a slovenskými autonomistami z Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) a k uskutočneniu Hitlerovho plánu rozbitia Československa, pripojením Sudet k ríši, vytvorením Protektorátu Čiech a Moravy a samostatného Slovenského štátu, ktorý sa stal vazalským štátom Nemecka. Karpatskí Nemci sa tak zase ocitli v nových podmienkach, stali sa občanmi Slovenskej republiky (Slovenského štátu).

Franz Karmasin, vedúci KdP, obnovil jej fungovanie 10. októbra 1938 pod novým názvom *Deutsche Partei* (DP), po tom, čo bola československou vládou spolu so

---

²³ Brosz, *Das letzte Jahrhundert*, 42.

²⁴ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 14.

Sudetendeutsche Partei (SdP) zakázaná. Tento akt bol novou slovenskou vládou schválený a následne bol vytvorený „Štátny sekretariát pre záležitosti nemeckej menšiny“. Jeho vedením bol poverený taktiež Karmasin, ktorý sa tak mohol pravidelne zúčastňovať vládnych rokovaní. Bola to ale čisto poradná a pozorovateľská funkcia.²⁵ Zo začiatku bol pre Karmasina samostatný Slovenský štát sklamaním, pretože dúfal, že Slovensko bude podobne ako Protektorát pripojené k ríši, a tak sa karpatskí Nemci stanú súčasťou panujúceho nemeckého národa.²⁶ To sa však ukázalo ako nereálne, hlavne vzhľadom na počet príslušníkov nemeckej menšiny na Slovensku. Hitler nezdíeľal Karmasinove predstavy a nepodporoval jeho národno-emancipačné snahy, pretože si slovenských Nemcov predstavoval skôr v úlohe prostredníkov medzi Slovenskom a Treťou ríšou. Hitler navyše prisľúbil Slovensku ochranu a spravil z neho svoj vôbec prvý satelit. Vtedy Karmasin túto skutočnosť akceptoval a svoje snahy obrátil na zlepšovanie postavenia karpatských Nemcov v novom štáte. Aj na slovenskú vládu bol z Berlína vyvíjaný tlak, aby vychádzala požiadavkám slovenských Nemcov v ústrety.²⁷

V novej ústave samostatnej Slovenskej republiky z júla 1939 tak boli znovu definované práva a slobody národnostných menšín, na základe ktorých tak Karmasinovej DP bolo umožnené rozvíjať svoju úlohu jedinej reprezentantky nemeckej menšiny na Slovensku. Takže národnostné skupiny mali nie len právo na politickú, ale aj kultúrnu organizáciu, a to i nadviazaním kontaktov so svojim materským národom a používaním materinského jazyka vo verejnom živote a školstve. Odnárodňovanie bolo považované za trestné.²⁸ Tieto práva DP využila vo svoj prospech. Strana mala pod kontrolou hospodárske, kultúrne a telovýchovné spolky, ako aj nemeckú odborovú organizáciu a nemeckú tlač vydávanú na Slovensku. Tak podľa nemeckého vzoru vznikla okrem slovenskej Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže aj vlastná nemecká ozbrojená jednotka *Freiwillige Schutzstaffel* (FS) a mládežnícky spolok *Deutsche Jugend* (DJ). Je dôležité poznamenať, že hoc DP fungovala na základe slovenskej ústavy, jej činnosť bola ovplyvňovaná úradníkmi z Berlína.²⁹

DP sa prihlásila k ideológii niekdajšej SdP a k dôvere v Adolfa Hitlera a jeho novej politike voči nemeckým menšinám, ktorá spočívala v ideologickom ovplyvňovaní

---

²⁵ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 15.

²⁶ Viac viz Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 137 – 139.

²⁷ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 151 – 155.

²⁸ *Ibid.*, 156 – 157.

²⁹ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 19

nemeckých skupín, ktoré mali pripraviť pôdu pre nemeckú expanziu.³⁰ DP sa pretvorila podľa vzoru NSDAP. Na základe poslušnosti F. Karmasina a ochoty spolupráce HSLŠ s Nemeckom mohol Hitler navonok prezentovať slovensko-nemecké vzťahy ako ukážkový príklad.³¹ I nový prezident Jozef Tiso videl úlohu slovenských Nemcov v roli sprostredkovateľov medzi Treťou ríšou a Slovenským štátom. Nemeckej strane (DP) bolo povolené používanie nacistických symbolov. DP spolupracovala s HSLŠ napr. aj na arizácii a deportácii Židov. Karmasin spolu s ďalším nemeckým politikom sa stali právoplatnými členmi parlamentu, čím sa mohli už podieľať aj na správe vecí verejných.³²

Vzťahy medzi Slovákami a karpatskými Nemcami boli od vzniku Slovenského štátu teda vo svojej podstate bezproblémové, predovšetkým medzi nadšencami režimu. Samotná menšina sa však rozdelila na dve skupiny, pretože nie všetci Nemci boli ochotní hlásiť sa k činnosti DP. Situácia sa začala vyostrovať po oslabení Nemecka na oboch frontoch, kedy DP začala vyvíjať väčší nátlak na príslušníkov nemeckej menšiny. V radoch obyčajných občanov Slovákov i Nemcov však začala vzrastať nedôvera voči DP i slovenskej vláde, ale aj medzi obyvateľmi Slovenska navzájom.³³

2 Cesta k Slovenskému národnému povstaniu

2.1 Vojensko-politický vývoj na Slovensku do roku 1944

Hitler využil česko-slovenský spor k dosiahnutiu svojho cieľa rozbitia Československa tak, že pod jeho nátlakom predseda HSLŠ Jozef Tiso vyhlásil 14. marca 1939 samostatný Slovenský štát. Slovensko sa podpísaním tzv. ochrannej zmluvy s Nemeckom 23. marca 1939 dobrovoľne odovzdalo do rúk Nemecka a stalo sa jeho satelitom. Nacisti prevzali kontrolu nad celým slovenským hospodárstvom, priemyslom a bankami, čo využívali v prospech svojej militaristickej ekonomiky.³⁴ Úlohu riadenia nového štátu prevzala klerofašistická HSLŠ s prezidentom Jozefom Tisom. Tzv. ľudovci nastolili autoritatívny režim s nacionálno-socialistickými prvkami, prevzatými od NSDAP, ktorý mal za úlohu vybudovať nové, prosperujúce Slovensko oslobodené od Čechov

---

³⁰ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 84 – 85.

³¹ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 18.

³² Brosz, *Das letzte Jahrhundert*, 51.

³³ *Ibid*, 56 – 57.

³⁴ Viliam Plevza et al., eds., *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Protifašistický odboj a príprava SNP* (Bratislava: Pravda, 1984), 39 – 41.

a Židov.³⁵ Za účelom dosiahnutia tohto cieľa však musela vláda pravidelne nasledovať Hitlerove požiadavky, ktoré na Slovensku upevňovali autoritatívny režim podľa nemeckého vzoru.³⁶

Úspešnou propagandou boja za samostatné a bohaté Slovensko pod ochranou Nemecka sa vedeniu HSĽS podarilo zo začiatku podchytiť veľké masy slovenského obyvateľstva. V tomto období sa aj Deutsche Partei podarilo ako také zjednotenie nemeckej menšiny na Slovensku, ktorá vtedy predstavovala okolo 5% obyvateľstva.³⁷ DP za podpory Tretej ríše a slovenskej vlády rozširovala svoje pôsobenie, a tak mala i na pomerne nízky počet príslušníkov nemeckej menšiny na slovenskú politiku veľký vplyv. Nie je však možné presne určiť, koľko slovenských Nemcov sa skutočne stotožňovalo s činnosťou DP. K uchváteniu Nemcov ale aj Slovákov nacistickou ideológiou nepochybne prispeli vojnové úspechy Nemecka v rokoch 1940 – 1941. Okrem toho treba zohľadniť fakt, že nátlak a propaganda DP na Slovensku bola skutočne intenzívna.³⁸ Vďaka tomu v roku 1942 dosiahol počet príslušníkov DP svojho vrcholu s počtom 63 930 členov.³⁹ Kľúčovým faktorom k chápaniu ďalších súvislostí je, že ideológia DP dávala do rovnosti pojem Nemeck a nacionálny socialista a slovenských Nemcov vyzývali k identifikácii sa s nemeckom a s touto myšlienkou.⁴⁰

S tým súvisela aj účasť karpatských Nemcov na bojoch po boku nacistického Nemecka. Karmasin agitoval u slovenskej vlády za to, aby slovenskí Nemci mohli narukovať do oddielov SS, keďže so slovenským občianstvom (ako tzv. Volksdeutsche) do Wehrmachtu nemohli.⁴¹ Tí, ktorí slúžili v slovenskej armáde, mali tiež prestúpiť do SS. V dôsledku jeho propagandy bolo na začiatku roka 1943 do SS dobrovoľne prihlásených 6 464 mužov.⁴² Po zvrate vojny v Rusku bolo ale pomaly jasné, že Nemecko nemalo šancu vyhrať. Karpatskí Nemci sa začali obávať o svoju budúcnosť, ktorá bola odkázaná na výsledok

---

³⁵ Róbert Letz „Slovenský štát“, in *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov: Slováci a druhá svetová vojna*, ed. Martina Fiamová et al. (Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015), 46 – 47.

³⁶ Plevza et al., eds., *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Protifašistický odboj*, 49-50.

³⁷ Dušan Kováč, „Politická aktivita nemeckej menšiny na Slovensku v poslednom období druhej svetovej vojny“, in *Slovensko na konci druhej svetovej vojny (stav, východiská a perspektívy)*, ed. Valerián Bystrický a Štefan Fano et. al. (Bratislava: Historický ústav SAV, 1994), 222.

³⁸ *Ibid.*, 222.

³⁹ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 20.

⁴⁰ Kováč, „Politická aktivita“, 223.

⁴¹ Vstúpiť do Wehrmachtu boli oprávnení len tzv. *Reichsdeutsche*, Nemci s ríšskym nemeckým občianstvom. Príslušníci nemeckých menšín za hranicami Ríše, teda aj slovenskí Nemci, sa označovali pojmom *Volksdeutsche*. Tí mohli vstúpiť napr. do zbraní SS. Viz Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 111.

⁴² Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 21.

svetovej vojny pre Nemecko. Sebavedomie a slepý ošial' z Hitlerových vojnových úspechov postupne mizol. I obyčajní ľudia, ktorí počas prvých rokov vojny s hrdosťou nosili nacistické odznaky a používali na uliciach nacistické pozdravy s tým prestali a snažili sa znovu priblížiť svojim slovenským spoluobčanom. Politickí funkcionári boli čoraz viac pasívnejší a mnohí začali vystupovať zo strany.⁴³ Karmasin v zmysle totálnej vojny však nakoniec v júni 1944 presadil povinný vstup karpatských Nemcov do jednotiek SS podpísaním dohody medzi Slovenským štátom a Nemeckom. V tej dobe kládli už i slovenskí Nemci aktívny odpor a nútenému narukovaniu sa vyhýbali žiadosťami o zmenu svojej národnosti za slovenskú alebo maďarskú.⁴⁴

Aj v slovenských kruhoch sa začala rozmáhať neistota a neochota kolaborácie s Nemeckom. Nemecký generál pri slovenskom Ministerstve národnej obrany Schlieper v pravidelnej polročnej správe o činnosti na Slovensku z obdobia od 1. októbra 1943 do 31. marca 1944 napísal, že od slovenského vojska sa už nedal čakať žiaden prínos v boji. Na rozdiel od toho, že slovenská vláda naďalej nástojila na zotrvaní slovenskej armády v bojoch po boku Nemecka, generál zaznamenával čoraz viac slovenských dezertérov a nepriateľské nálady v dôstojníckom zbore i u slovenského ľudu voči Nemcom. Slováci už neboli ochotní podieľať sa na vojne po boku Nemecka aj napriek vedomiu, že ohrozenie postavenia Nemecka mohlo mať negatívny následok na slovenskú samostatnosť.⁴⁵ Autor správy pre zahraničný úrad v Berlíne z 5. apríla 1944 zase píše, že i vládne kruhy sa vplyvom posledných udalostí na frontoch začali štiepiť a odporcov Nemecka stále pribúda. To platilo aj pre širšiu verejnosť, ktorá opäť začala viac sympatizovať s českými susedmi.⁴⁶

Čím dlhšie trval Slovenský štát, tým viac prívržencov strácal. Nedemokratický režim, ktorý odňal postupne takmer všetky práva a slobody, ako demokratické voľby, slobodu tlače a zhromažďovania, zakázal všetky ostatné strany okrem HSL'S a strán národnostných menšín, kruto prenasledoval pomocou Hlinkovej gardy (HG) a FS politických odporcov a Židov⁴⁷, bol aj vzhľadom na obrat vo vojne na prelome rokov 1943

---

⁴³ Ibid., 35 – 36.

⁴⁴ Kováč, „Politická aktivita“, 225.

⁴⁵ „Nemecký generál pri slovenskom MNO genpor. F. Schlieper náčelníkovi Hlavného veliteľstva brannej moci“, Bratislava, 31. marca 1944, in *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944*, ed. Vilém Prečan et. al. (Bratislava: Epoque, 1971), 75-76.

⁴⁶ „Zahraničný úrad v Berlíne. Záznam dôverného hlásenia o vnútropolitckej, hospodárskej a vojenskej situácii na Slovensku“, Bratislava, 5. apríl 1944, in *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944*, ed. Vilém Prečan et. al. (Bratislava: Epoque, 1971), 86 – 87.

⁴⁷ Plevza et al., eds., *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Protifašistický odboj*, 50.

a 1944 a nemeckému vykorisťovaniu slovenských zdrojov pre slovenský ľud už neúnosný. Síce slovenskí vojaci boli od začiatku vojny zapojení do bojov po boku nacistov, slovenské územie bolo do leta 1944 ušetrené akýchkoľvek bojových stretov. Napokon, ale v júni 1944 začalo bombardovanie strategicky dôležitých miest Slovenska Spojencami.⁴⁸ Navyše sa k Slovensku nezvratne približoval front z východu, čo malo veľký vplyv na širokú verejnosť a postup vlády i československého odboja.⁴⁹

2.2 (Česko)slovenský odboj doma a v zahraničí

HSLŠ mala síce na domácej pôde masovú podporu v boji za samostatné Slovensko, proti jej autoritatívnemu režimu sa však už od začiatku fungovania nového štátu sformovala politická opozícia, ktorá postupne prerástla v odboj. Zakázaná komunistická strana vytvorila ilegálnu Komunistickú stranu Slovenska (KSS) a už v zárodku nového štátu začala s organizovaním domáceho odboja s cieľom vytvorenia „sovietskeho Slovenska“. K odboju sa pridali aj ostatné zakázané strany a antifašistické prúdy, ktoré sa zoskupili do tzv. občianskeho bloku, ktorý sa orientoval na obnovenie druhorepublikového Československa. Komunistický odboj tak nadviazal styky s Moskvou a občiansky blok na exilovú československú vládu v Londýne.⁵⁰

Už po mníchovskej dohode emigrovala z Československa významná časť politických predstaviteľov demokratických strán. Najdôležitejšími politickými predstaviteľmi československého exilu sa spočiatku stali bývalý prezident Edvard Beneš, bývalý predseda vlády Milan Hodža a vyslanec v Paríži Štefan Osuský.⁵¹ Vďaka dlhoročne vybudovanej autorite sa akýmsi lídrom zahraničného odboja stal práve Beneš, ktorý ako presvedčený zástanca čechoslovakizmu plánoval obnoviť Československo v predmníchovských pomeroch.⁵² S tým však Hodža a Osuský nesúhlasili a presadzovali federatívne usporiadanie Československa. Beneš takúto podobu budúceho spoločného štátu zamietol, čo viedlo

---

⁴⁸ Jaroslava Rogul'ová, „Civilisti a vojna“, in *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov: Slováci a druhá svetová vojna*, ed. Martina Fiamová et al. (Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015), 255.

⁴⁹ Lubomír Lipták, „Slovensko v predvečer prevratných udalostí“, in *Slovensko na konci druhej svetovej vojny (stav, východiská a perspektívy)*, ed. Valerián Bystrický a Štefan Fano et al. (Bratislava: Historický ústav SAV, 1994), 14.

⁵⁰ Dušan Kováč, *Dejiny Slovenska* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010), 231.

⁵¹ *Ibid.*, 232.

⁵² Plevza et al., eds., *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Protifašistický odboj*, 56.

k sporom a nakoniec k rozchodu týchto troch politikov.⁵³ Dočasná zahraničná československá vláda bola od leta 1940 oficiálne uznávaná štátmi antihitlerovskej koalície.⁵⁴

Dôležitou úlohou exilovej vlády bolo vyriešiť otázku postavenia Nemcov v novom štáte.⁵⁵ Beneš od počiatku presadzoval vysídlenie podstatnej časti Nemcov, ktorí za zločiny napáchané proti československému národu v novom štáte podľa neho už nemali miesto. Tento plán sa snažil obhájiť pred Spojencami, ktorí proti tomu v konečnom dôsledku nemali veľké výhrady.⁵⁶ K Benešovmu názoru sa priklonili aj komunisti, hlavne po upevnení medzinárodného postavenia exilovej vlády podpísaním dohody so Sovietskym zväzom v decembri 1943. Plán vysídlenia nakoniec dostal v novembri 1944 aj písomnú podobu v „Memorande československej vlády o probléme nemeckej menšiny v Československu“, ktoré obsahovalo predstavu o organizácii odsunu a jeho odôvodnenie.⁵⁷

Riešenie nemeckej otázky pre slovenskú časť odboja predstavovalo len jeden z bodov programu. Okrem toho sa sústredili na vyriešenie vlastného postavenia v novom štáte. Za účelom dosiahnutia svojich cieľov sa slovenský odboj rozhodol spojiť svoje sily vytvorením Slovenskej národnej rady (SNR), jednotnej politickej reprezentantky komunistov a občianskeho bloku. Vznik a úlohy SNR a taktiež idea ozbrojeného povstania proti súčasnej slovenskej vláde boli zakotvené v tzv. Vianočnej dohode na konci roka 1943.⁵⁸ Hlavnými úlohami SNR bolo viesť národnooslobodzovací boj Slovákov proti domácim i nemeckým predstaviteľom autoritatívneho režimu, po ňom prevziať všetku moc na Slovenku, kým si občania sami nezvolia svojich zástupcov.⁵⁹ SNR sa otázke odsunu Nemcov špeciálne nijak nevenovala, plán exilovej vlády o vysídlení Nemcov ale akceptovala hlavne z hľadiska príslubu vytvorenia štátu len pre Čechov a Slovákov.⁶⁰

Spojenectvo s Nemeckom neprinieslo očakávaný prínos pre rozvoj Slovenska, ba práve naopak. Vazalský štát upadal časom do čoraz väčšej biedy a závislosti od svojho vykorisťovateľa, čo prelomilo slepú dôveru širokej verejnosti v režim samostatného

---

⁵³ Kováč, *Dejiny Slovenska*, 233. Viac k problematike viz. Jan Kuklík a Jan Němeček, *Hodža versus Beneš: Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničnom odboji za druhej svetovej války* (Praha: Karolinum, 1999).

⁵⁴ Emmert, *Československý odboj*, 36.

⁵⁵ V prípade Slovenska aj Maďarov. Tak ako sa v českých kruhoch už dávno hovorilo o odsune Nemcov, slovenskí politici plánovali odsun maďarskej menšiny, zatiaľ čo na vyvodenie záverov k nemeckej otázke v tom čase ešte nedošlo.

⁵⁶ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 23.

⁵⁷ *Ibid.*, 25.

⁵⁸ Kováč, *Dejiny Slovenska*, 233.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 26.

Slovenska. HSĽS začala rýchlo strácať svojich prívržencov. Správy zo zahraničia o vzniku SNR, vojenských prebehlíkoch a o prehre Nemcov na východnom fronte pridávali domácemu odboju na odvahe a sile.⁶¹ V prelomom roku 1943 tak došlo aj k vzrastu počtu partizánskych skupín na Slovensku, ktoré sa už od jesene 1938 formovali zoskupením komunistov, sovietskych vojnových utečencov, dezertérov, politicky a rasovo prenasledovaných a vo všeobecnosti z odporcov režimu.⁶² Tieto zmiešané neoficiálne ozbrojené jednotky zohrali neskôr veľkú rolu pri vypuknutí povstania a jeho priebehu, čomu bude v tejto práci venovaná špeciálna kapitola. Zahraničný a domáci odboj tak v spolupráci koncom roka 1943 začal plánovať ozbrojené povstanie na území Slovenska ako vrchol slovenského a čiastočne spoločného československého odboja.

2.3 Vznik a priebeh SNP

Myšlienka povstania oficiálne deklarovaná vo Vianočnej dohode a plánovaná SNR, sa začiatkom leta 1944 na Slovensku začala rozvíjať v praxi. Vysokí dôstojníci, ktorých spojovala antipatia voči režimu a Nemcom sa zoskupili okolo podplukovníka Jána Goliana, náčelníka štábu Veliteľstva pozemného vojska v Banskej Bystrici a pripravovali plán povstania, ktoré malo Slovensko oslobodiť od autoritatívneho režimu HSĽS a kontroly Nemecka, a zároveň pripraviť voľnú cestu Červenej armáde pre boj s Nemeckom.⁶³ V Banskej Bystrici tak vzniklo okrem oficiálneho vojenského štábu aj ilegálne Vojenské ústredie SNR. Banská Bystrica a stredné Slovensko sa všeobecne stali ohniskom Slovenského národného povstania. Golian tak nadviazal kontakt so SNR a exilovou vládou v Londýne, od ktorých dostal oficiálne poverenie vedením ozbrojeného povstania.⁶⁴

Približovanie východného frontu k hraniciam Slovenska dodávalo čoraz väčšiu guráž partizánskym skupinám, ktoré boli z veľkej časti vedené sovielmi. Činnosť partizánskych skupín sa nepodarilo skoordinať s oficiálnymi plánmi slovenskej armády, čo skomplikovalo celý priebeh povstania. Kvôli svojvoľnému násilnému vyčíňaniu partizánov situácia na Slovensku na konci leta 1944 eskalovala tak, že bolo vyhlásené stanné právo. Vrcholom útokov partizánov bola poprava nemeckej jednotky dôstojníkov v Martine 28.

---

⁶¹ Emmert, *Československý odboj*, 118 – 119.

⁶² Züickert, Zarusky a Zimmermann, *Partisanen*, 4 a 15.

⁶³ Jozef Jablonický, *Povstanie bez legend : dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania* (Bratislava: Obzor, 1990), 11.

⁶⁴ *Ibid.*

augusta 1944.⁶⁵ Dňa 29. augusta 1944 tak z viacerých strán začali na slovenské územie prenikať nemecké jednotky, ktoré mali zastaviť činnosť partizánov. Veliteľstvu v Banskej Bystrici nezostávalo nič iné než okamžite začať s ozbrojením povstaním skôr ako bolo plánované, aby zastavili postup nemeckej armády.⁶⁶

Hoci sa povstalecký rozhlas a vzniknutá povstalecká tlač snažila intenzívne mobilizovať obyvateľstvo, predčasné vypuknutie povstania, kedy ešte neboli všetky vojenské plány dotiahnuté do konca, znemožnilo zastavenie nemeckých jednotiek. Posádky na východnom a západnom Slovensku boli rýchlo odzbrojené aj kvôli tomu, že sa podstatná časť z nich odmietla narýchlo zapojiť do bojov. Práve východoslovenské jednotky boli kľúčové pre zaistenie prechodu sovietskej armády Slovenskom. V čase vyhlásenia povstania však ešte väčšina jednotiek nebola dostatočne pripravená.⁶⁷ Bojové pôsobisko povstania sa tak hneď obmedzilo na územie stredného Slovenska s geografickým stredom v Banskej Bystrici a hraničnými líniami tvorenými mestami Topoľčany, Trenčín, Žilina na západe, a Kežmarok, Levoča a Spišská Nová Ves na východe.⁶⁸

Obklúčené povstalecké územie bránili povstalecká 1. československá armáda na Slovensku, do ktorej postupne vstúpilo zhruba 65 tisíc vojakov, a partizánske oddiely s počtom asi 18 tisíc členov rôznych národností. Povstanie podporili svojimi vojenskými misiami a materiálnou a humanitárnou pomocou aj štáty protihitlerovskej koalície a uznali 1. československú armádu ako spojeneckú ozbrojenú zložku.⁶⁹ Napriek medzinárodnej posile a intenzívnym dvojmesačným bojom, s ktorými samotní Nemci zo začiatku nepočítali, padla Banská Bystrica 27. októbra po mohutnej nemeckej ofenzíve z juhu.⁷⁰ I keď to mnohí historici spochybňujú, povstanie dňom 27. októbra nebolo úplne potlačené, ale pokračovalo formou oblastných partizánskych bojov v hornatých oblastiach stredného

---

⁶⁵ Kováč, *Dejiny Slovenska*, 235.

⁶⁶ *Ibid.*, 235 – 236.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ Emmert, *Československý odboj*, 123 – 124.

⁶⁹ Pavel Šimunič, „Slovenská armáda v Povstaní“, in *Od povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946 : Nemecko-slovenské pracovné rokovanie historikov a priamych účastníkov v rokovacom centre Kloster Banz*, ed. Rudolf Neverla et al. (Bratislava: Karpatendeutsche Landsmannschaft Slowakei, 2004), 159 – 160.

⁷⁰ Klaus Schönherr, „Potlačenie Slovenského národného povstania 1944“, in *Od povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946 : Nemecko-slovenské pracovné rokovanie historikov a priamych účastníkov v rokovacom centre Kloster Banz*, ed. Rudolf Neverla et al. (Bratislava: Karpatendeutsche Landsmannschaft Slowakei, 2004), 188.

Slovenska až do apríla 1945, kedy bolo Slovensko oficiálne oslobodené Červenou armádou.⁷¹

3 Slovenské národné povstanie a Nemci

V úvode tejto kapitoly je potrebné načrtnúť komplikované a rôznorodé zloženie aktérov, ktorí priamo zasiahli do povstania alebo svojou činnosťou s ním mali nejaký súvis. Východiskom pre ďalšie členenie budú dve hlavné skupiny, a to Slováci a Nemci. Ďalšou rovinou kategorizácie je politicko-právne pozadie jednotlivých subjektov a ich postoj k fašizmu. Na strane Slovákov sa do povstania zapojilo hneď viacero činiteľov. V prvom rade to bola ilegálna Slovenská národná rada, ako politická reprezentantka slovenského protifašistického odboja, ktorá povstanie iniciovala, a na druhej strane legitímne zvolená a stále úradujúca slovenská vláda na čele s HSĽS, proti ktorej povstanie bolo namierené. V praxi povstania sa do bojov proti režimu zapojili slovenskí partizáni a vojaci, ale aj civilné obyvateľstvo, ktoré bojovým zložkám poskytovalo potravu a úkryt. Proti týmto povstalcom bojovali slovenské jednotky Hlinkovej gardy, stále verné autoritatívnemu režimu.

Podiel nemeckej strany na povstaní napodiv nebol taktiež jednotný. Oficiálnu politickú rovinu reprezentovali úradníci v Berlíne, ktorí rozhodovali o zásahu nemeckých bojových zložiek proti povstalcom a politickí zástupcovia nemeckej menšiny na Slovensku, vodca F. Karmasin a v neposlednom rade aj veľvyslanec E. Ludin. Pod ich velením bojovali proti povstalcom ríšske nemecké jednotky, ktorým pomáhali jednotky domobrany slovenských Nemcov. Domobrana mala okrem toho na starosti evakuáciu civilného nemeckého obyvateľstva, ktoré povstaním bolo najviac ohrozené. Časť karpatských Nemcov sa však pridala na stranu povstalcov, a bojovala po boku slovenských a sovietskych partizánov. Sovietski partizáni sú akousi ďalšou osobitnou kategóriou, ktorá mala na priebeh povstania veľký vplyv.

---

⁷¹ Šimunič, „Slovenská armáda v Povstaní“, 160.

3.1 Akcie proti Nemcom

Ako už bolo v úvodných kapitolách zdôraznené, Karmasin sám pokladal pojmy nacionálny socialista a Nemec za jedno. Táto ideológia sa počas povstania obrátila v neprospech karpatských Nemcov. V radoch slovenských občanov sa rozmohli nie len protifašistické ale aj protinemecké nálady. Nie len že SNR začala vydávať reštriktívne opatrenia týkajúce sa národnostných menšín, ale všetci Nemci sa v praxi povstania stali obeťami mnohých nehumánnych činov.

3.1.1 Činnosť a nariadenia Slovenskej národnej rady

SNR začala svoju činnosť na Slovensku vypuknutím SNP, ako bolo deklarované vo Vianočnej dohode. Oficiálne prevzatie zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci prebehlo 1. septembra 1944 na povstaleckom území s programovými cieľmi Slovenského národného povstania, prijatej na prvom legálnom zasadnutí. SNR sa predstavila ako vrcholný orgán domáceho odboja, ktorý prebral na Slovensku všetku moc a obranu štátu do doby, kým si slovenský ľud sám v demokratických voľbách nezvolí svojich zástupcov. SNR sa v dokumente dištancovala od spojenectva s Nemeckom a od režimu HSĽS, ktorý nazvala zradou na Slovanstve. Naopak sa prihlásila k spolupráci so Spojencami a celým československým odbojom. Postavila sa za znovuoobnovenie spoločného štátu Čechov a Slovákov, ktorého hospodárske, sociálne, kultúrne a ústavnoprávne pomery mali byť definované vzájomnou dohodou.⁷² Predsedami sa stali striedavo Karol Šmidke za komunistov a Vavro Šrobár za občiansky blok. Ďalej sa členmi prezídia SNR stali Ján Ursíny, Jozef Lettrich, Gustav Husák a Daniel Ertl.⁷³

Otázku národnostných menšín do tej doby oficiálne ilegálna slovenská politická reprezentácia neriešila a špeciálne o osude nemeckej menšiny na povstaleckom Slovensku nie je zmienka ani v spomínanej Deklarácii SNR. Zatiaľ čo českí predstavitelia odboja mali svoju koncepciu odsunu nemeckého obyvateľstva dávno sformovanú, SNR začala s prvými opatreniami v čase vypuknutia povstania a prispôbovala ich situácii na povstaleckom

---

⁷² „Deklarácia Slovenskej národnej rady o prevzatí moci na povstaleckom území s programovými cieľmi Slovenského národného povstania, prijatá na prvom legálnom zasadnutí“, Banská Bystrica, 1. september 1994, in *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Dokumenty*, eds. Viliam Plevza et al. (Bratislava: Pravda, 1984), 376 – 377.

⁷³ „Zápisnica zo slávnostného zasadnutia Slovenskej národnej rady, na ktorom zložili členovia SNR sľub vernosti, M. Ferjenčík a K. Šmidke referovali o svojom pobyte v ZSSR a J. Goliana vymenovali za generála“, Banská Bystrica, 5. september 1944, in *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Dokumenty*, eds. Viliam Plevza et al. (Bratislava: Pravda, 1984), 391.

Slovensku.⁷⁴ 1. septembra 1944 boli napr. nariadením č. 4/1944 Zbierky nariadení SNR rozpustené fašistické politické strany a organizácie, čiže DP, FS a DJ a iné im podriadené zložky, ale tak isto aj HSLS a jej organizácie a maďarská strana Magyar Nemzeti Párt. Ďalším nariadením č. 6/1944 Zb. nar. SNR z dňa 6. septembra 1944 boli zrušené všetky nemecké školy, s výnimkou ľudových škôl založených do 6. októbra 1938. Takisto bolo obmedzené vykonávanie bohoslužieb v nemeckom jazyku. Nariadenie č. 11/1944 o zaistení nemeckých a arizovaných podnikov ukladalo povinnosť doterajším vlastníkom týchto podnikov naďalej pokračovať v zárobkovej činnosti, a to bez ohrozenia ich riadneho chodu a zisku pod dozorom slovenských správcov. Tieto a ďalšie opatrenia mohli byť však kvôli povstaleckým bojom na Slovensku implementované až začiatkom roka 1945 s prebiehajúcim oslobodzovaním územia. Stále sa ale medzi nimi neobjavili také, ktoré by naznačovali odsun nemeckej menšiny.⁷⁵

Dôležitým orgánom výkonnej moci SNR sa stali národné výbory (NV). S myšlienkou národných výborov, ktoré sa mali stať revolučnými orgánmi v čele ozbrojeného odboja a základom demokratickej štátnej správy po porážke fašizmu, prišli komunisti už na prelome rokov 1942 a 1943.⁷⁶ Počas povstania počet NV v oslobodených dedinách a mestách ako orgánov výkonnej moci podriadených poverenictvu SNR pre veci vnútorné prudko vzrástol. Šlo o istú formu obecných zastupiteľstiev. Do národných výborov si v jednotlivých obciach ľudia spomedzi seba volili zástupcov, ktorým dôverovali a ktorí sa zaslúžili v povstaleckej činnosti.⁷⁷ Členmi NV teda nemohli byť Nemci, Maďari ani bývalí členovia HSLS či jej organizácií.⁷⁸

NV sa ale stali neoddeliteľnou súčasťou povstania a celého odboja. Okrem úloh, ktoré sa dotýkali hlavne obecnej samosprávy a likvidácie ľudáckeho režimu, NV mobilizovali nové posily do radov československej armády, zásobovali vojsko ale aj partizánov, zhromažďovali pre nich zbrane, čím sa činnosť partizánskych skupín stala závislou na činnosti NV, a to najmä po obmedzení povstania na partizánske boje v horách koncom októbra 1944.⁷⁹ Partizáni vstupovali do miest a obcí ešte pred vyhlásením povstania,

---

⁷⁴ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 28.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ladislav Vojáček a Karel Schelle, *Právní dějiny na území Slovenska* (Ostrava: Key Publishing, 2007), 309.

⁷⁷ „Vysielanie vysieláča Za slovenskú slobodu o povstaleckom boji, činnosti SNR a národných výborov a o vzťahu k českému národu“, Moskva, 1. september 1944, in *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Dokumenty*, eds. Viliam Plevza et al. (Bratislava: Pravda, 1984), 381.

⁷⁸ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 44.

⁷⁹ Marta Vartíková, *Národné výbory - revolučné orgány moci ľudu* (Bratislava: Smena, 1976), 13.

odzbrojovali okresné veliteľstvá HG a správu nad mestom predali do rúk NV. Stalo sa tak najmä v oblasti stredného Slovenska napr. v Novej Bani, vo Zvolene, Prievidzi, Kremnici, Žarnovici.⁸⁰ Tieto oslobodzovacie boje boli však sprevádzané brutálnym zaobchádzaním s príslušníkmi národnostných menšín. Tejto problematike je venovaná celá nasledujúca kapitola.

3.1.2 Partizánske skupiny

Zatiaľ čo povstaleckí politickí zástupcovia Slovenska podnikali opatrenia obmedzujúce práva a slobody národnostných menšín, ktoré boli udelené ústavou autoritatívnej vlády bez známok násilia, v praxi povstania to vyzeralo inak. Je potrebné znova podotknúť, že na rozdiel od českej politickej reprezentácie na čele s Edvardom Benešom, ktorý otvorene trval na nekompromisnom očistení územia štátu od „nemeckého živlu“⁸¹, rétorika ani zákonodarstvo SNR k žiadnym radikálnym činom proti karpatským Nemcom nevyzývala. Počas fungovania Slovenského štátu pod taktovkou Nemecka však v radách slovenského obyvateľstva vzrástol voči nemeckej menšine odpor, ktorý sa u niektorých premenil až na nenávisť. To sa prejavilo hlavne vo vyčíňaní partizánskych skupín, ktorých výstupy a excesy na Nemcoch zapríčinili násilné vojenské obsadzovanie slovenského územia nemeckými vojakmi a tým predčasné vypuknutie národného povstania.

Počas povstania mali partizánske skupiny bojovať po boku slovenskej armády. Partizánov by sme nemali zrovnávať s vojakmi, ktorí bojovali v armáde. Charakter aj zloženie partizánskych skupín boli úplne iné. Ako už bolo uvedené predchádzajúcej kapitole, len málo z partizánov bolo profesionálnymi vojakmi. Väčšina z nich boli utečenci a odporcovia režimu, ktorí svoj hnev neváhali obrátiť v činy v boji proti fašizmu.⁸² Partizáni neboli organizovaní ako jedna ucelená armáda, nemali skoro žiaden výcvik a používali inú výzbroj. Partizánske jednotky mali každá svojho veliteľa a počtom členov boli menšie ako armádne. Fungovali ako sprievodná „ničiacia sila“. Ich úlohou nebol otvorený boj, ale ničenie živej sily protivníka, objektov a zariadení, zabránenie transportov a rušenie komunikácie. Tým mali pripraviť bojové pole pre armádu a stiahnuť sa. V realite to však nebolo také ideálne. Keďže tieto dve ozbrojené sily nemali jednotné velenie, ich koordinácia bola viac než problematická. Na fronte síce prebiehala spolupráca jednotlivých partizánskych

---

⁸⁰ Ibid., 14 a 17.

⁸¹ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 24.

⁸² Zückert, Zarusky a Zimmermann. *Partisanen*, 4.

a armádnych veliteľov, ani to však nezabránilo svojvoľnému často brutálnemu postupovaniu partizánov a represáliám voči Nemcom.⁸³

V tejto chvíli je dôležité poznamenať, že excesy na Nemcoch vykonané v období SNP, ako už je očividné z historického úvodu, v slovenskej histórii nemajú obdobu. Podľa odhadov prišlo počas povstania rukami partizánov o život zhruba 1 200 ľudí nemeckej národnosti.⁸⁴ Partizáni už od leta 1944 prenikali do obcí, kontrolovali autá a vlaky a hľadali v nich Nemcov, zhromažďovali zbrane a verbovali do svojich jednotiek nové posily. Intenzita prepadnutí a vražd sa zvyšovala a s ňou aj strach karpatských Nemcov.⁸⁵ Pod tlakom udalostí boli prvé nemecké jednotky preventívne vyslané na Slovensko už 25. augusta 1944. Tieto boli hneď v deň svojho príchodu do Ružomberku napadnuté partizánmi. Zajatci nemeckých bojových zložiek, ktorí prepad prežili, boli na druhý deň spolu s presne neurčeným počtom nemeckého civilného obyvateľstva postrieľaní v oblasti Podsuchá - Biely Potok.⁸⁶

Týmto však útoky v Ružomberku neskončili.⁸⁷ Niektorým miestnym nemeckým obyvateľom sa podarilo utiecť na západ alebo východ Slovenska, kde povstanie neprebiehало, ako to bolo v prípade rodiny Ernsta Hochbergera. Ten ďalej referuje o tom, že nie len že dochádzalo k vraždám, ale taktiež k rabovaniu nemeckých obydľí partizánmi.⁸⁸ Krviprelievanie prebiehalo 27. augusta na viacerých miestach. V ten večer bolo v medzinárodnom rýchliku v Martine zadržaná ďalšia nemecká vojenská jednotka, ktorú sovietsky partizánsky veliteľ Velička vopred odsúdil na smrť.⁸⁹ Práve táto poprava spustila nemeckú vojenskú akciu na území Slovenska. Partizáni však pokračovali vo svojich útokoch a boli čoraz brutálnejšie.

---

⁸³ Šimunič, „Slovenská armáda v Povstaní“, 166 – 165.

⁸⁴ Zückert, Zarusky a Zimmermann. *Partisanen*, 7.

⁸⁵ Spomienky Ernsta Hochbergera, in *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen. Zeitzeugenberichte*, eds. Hans Kobiálka, Jörg Meier a Ulla Nosko et al. (Kežmarok: ViViT, 2015), 39 – 40.

⁸⁶ Jan Stanislav, „Poznámky k represáliám na Slovensku koncom druhej svetovej vojny“, in *Slovensko na konci druhej svetovej vojny (stav, východiská a perspektívy)*, ed. Valerián Bystrický a Štefan Fano et al. (Bratislava: Historický ústav SAV, 1994), 208 – 209.

⁸⁷ Napr. už 1. septembra tam bolo zastrelených ďalších 48 Nemcov. Viz. Jan Stanislav, „Poznámky k represáliám“, 209 – 210.

⁸⁸ Spomienky Ernsta Hochbergera, 42.

⁸⁹ Jan Stanislav, „Poznámky k represáliám“, 211 – 212.

Z viacerých zdrojov vyplýva, že za incidentami proti nemeckému obyvateľstvu vo väčšine prípadov stáli skutočne sovietski partizáni.⁹⁰ Tí nerešpektovali príkazy slovenského veliteľstva a viedli vlastný priam pomstychtivý spôsob boja. Len v Sklabini, kde sa nachádzala sovietska kontrarozviedka, bolo v časovom rozmedzí od 21. do 31. augusta 1944 zavraždených približne 100 osôb nemeckého pôvodu.⁹¹ Je známe, že napr. I. a II. Slovenská partizánska brigáda gen. M. R. Štefánika pod sovietskym velením Veličku mala na svedomí viacero incidentov a represálií, medzi nimi práve tie v Sklabini.⁹² Sovietski partizáni prichádzali na územie Slovenska ako parašutisti a stali sa potom veliteľmi mnohých partizánskych skupín. Jedným z nich bol aj Aleksej Nikitič Asmolov⁹³, ktorý bol osobne Klementom Gottwaldom pozvaný na Slovensko, aby pomohol s vybudovaním partizánskeho hnutia. Asmolova neskôr vymenovali za veliteľa partizánskeho hnutia v Československu, v ktorom podľa jeho slov pôsobilo niekoľko tisíc ďalších výsadbárov pôvodom zo Sovietskeho zväzu.⁹⁴ Bez ohľadu na pôvod partizánov a ich veliteľov, boli všetky skupiny podriadené Ukrajinskému štábu partizánskeho hnutia v Kyjeve a štábu 1. ukrajinského frontu vo Lvove.⁹⁵

Čo sa týka národnostného zloženia partizánskych skupín je pozoruhodné, že ich členmi boli aj karpatskí Nemci. Tento fakt však nemôže byť zas tak prekvapivý, pretože ako sa dozvedáme z teoretického úvodu, skutočne aj medzi príslušníkmi nemeckej menšiny na Slovensku sa nachádzali odporcovia fašizmu. Potvrdili to svojou aktívnou účasťou na SNP, kedy sa do bojov proti režimu zapojilo celkovo zhruba 300 Nemcov z obcí stredného a východného Slovenska. Nemci z obci Malinová vytvorili svoju vlastnú partizánsku skupinu dokonca ešte pred začatím povstania a pod vedením J. Elischera fungovali ako prvá oficiálna nemecká partizánska jednotka.⁹⁶ Asi 137 nemeckých partizánov bojovalo

---

⁹⁰ K porovnaniu viz Jan Stanislav, „Poznámky k represáliám“, Soňa Gabzdilová, „Nemecká komunita v živote slovenskej spoločnosti 1938-1945“, *Človek a spoločnosť* 7, č. 3, <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=Q7NPEBFL6AEX6PD4UC EXUBND> (stiahnuté 13. marca 2019) a Marián Uhrin, „II. Slovenská partizánska brigáda gen. M. R. Štefánika a represálie“, in *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VII.*, ed. Peter Sokolovič et al. (Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008) atď.

⁹¹ Soňa Gabzdilová, „Nemecká komunita“, 144.

⁹² Marián Uhrin, „II. Slovenská partizánska“, 305 – 320.

⁹³ Úspešný veliteľ partizánov v Rusku, Litve, Moldavku a na Ukrajine.

⁹⁴ Aleksej Nikitič Asmolov, „Naše sily rástli každou hodinou“, in *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Spomienky a kroniky*, eds. Viliam Plevza et al. (Bratislava: Pravda, 1984), 14 – 17.

⁹⁵ Lenka Šindelářová, *Einsatzgruppe H: působení operační skupiny H na Slovensku 1944/1945 a poválečné trestní stíhání jejích příslušníků* (Praha: Academia, 2015), 48.

⁹⁶ Soňa Gabzdilová, „Nemecká komunita“, 145.

v skupine pomenovanej podľa nemeckého lídra komunistického strany E. Thälmana. Nemeckí antifašisti boli tak nasadení najmä priamo do operácií na zastavenie nemeckého vojska v okolí Prievidze a Nitrianskeho Pravna, kde mnoho z nich prišlo o život. Húževnato však bojovali ďalej aj po potlačení povstania, po októbri 1944.⁹⁷

O tom, že vyhlásenie povstania a rýchly postup nemeckých jednotiek na Slovensku excesy partizánov nezastavili, svedčia dôkazy o stovkách ďalších obetí. Podľa výpovedí pamätníkov scenár tragických udalostí, ktoré ich postihli obsadením ich dedín a miest partizánmi v priebehu augusta, septembra a októbra 1944, bol veľmi podobný. Do obce vtrhli partizáni a ako prvých zajali slovenských samosprávnych predstaviteľov a prevzali kontrolu nad mestom. (Tu prišli na scénu národné výbory.) Nasledovalo rabovanie a prenasledovanie príslušníkov nemeckej menšiny. Najprv museli všetci odovzdať cennosti, potravu, zbrane a rádia, čiže predmety, ktoré boli využité na materiálnu podporu povstania. Muži, väčšinou vo veku od 15/16 do 60 rokov, ktorí nestihli pred partizánmi ujsť, boli zhromaždení a hromadne internovaní v nejakej väčšej budove, ktorú mala daná obec k dispozícii, ako napríklad starý kaštieľ, kasárne a pod. Úroveň života Nemcov na týchto miestach pripomínala život v koncentračnom tábore. V niektorých prípadoch boli muži najprv využití na práce a potom hromadne popravení, v iných bolo s ich životom skoncované hneď.⁹⁸

Obec Sklené je obzvlášť spojovaná s brutálnym incidentom tohto druhu. Podrobne ju popísal farár Josef Pöss, ktorý túto tragédiu ako zázrakom prežil. Tak ako aj na iných miestach, aj tu boli nemeckí muži zhromaždení, a to 21. septembra 1944. Počas cesty vlakom za údajnými prácami boli nečakane vyvedení z vlaku a prinútení ku kopaniu jamy, ktorá sa následne stala ich masovým hrobom, keď po mužoch partizáni začali strieľať a hádzať granáty. Počet obetí sa v svedectvách rôznych pamätníkov líši, ale jedná sa s najväčšou pravdepodobnosťou o 187 ľudí. Podľa Pössových slov, skupinu týchto partizánov navyše zase riadil ruský veliteľ.⁹⁹ Ďalších zhruba 2000 ľudí bolo z nemeckých dedín z okolia Kremnice zneužívaných na opevňovacie práce. Niekoľko desiatok z nich postihol podobný osud ako v predchádzajúcich prípadoch.¹⁰⁰

---

⁹⁷ Soňa Gabzdilová, „Nemecká komunita“, 145.

⁹⁸ Hans Kobialka, Jörg Meier a Ulla Nosko, *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen. Zeitzeugenberichte* (Kežmarok: ViViT, 2015), 37 – 74.

⁹⁹ Spomienky Josefa Pössa, in *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen*, 58 – 63.

¹⁰⁰ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatski Nemci*, 31.

Pod kontrolu povstalcov sa rýchlo dostalo územie celého stredného Slovenska a časti Spiša. Len v oblastiach Hornej Nitry a Turca bolo partizánmi obsadených 24 nemeckých obcí.¹⁰¹ Aj Hans Russnak referuje o udalostiach v jednej z týchto dedín, v Hornej Štubni, kde okrem masových vražd, prepadov a rabovania sledujeme aj prípad zneužívania príslušníkov nemeckej menšiny, okolo 500 mužov vo veku od 15 do 60 rokov, na nútené opevňovacie práce v hrozných podmienkach. Malou útechou a pomocou im do oslobodenia územia na konci októbra 1944 boli slovenskí roľníci z okolitých dedín, ktorí zajatcom tajne prinášali potravu a informácie o pohybe na fronte. Ďalej spomína v pozitívnejšom svetle slovenských vojakov, ktorí na nich dohliadali pri prácach. Tí ich nenapádali a často sa so zajatcami podelili o jedlo a cigarety.¹⁰²

Podiel vojakov 1. československej armády na perzekúciách karpatských Nemcov je celkovo diskutabilný. V slovenskej, českej a nemeckej historiografii absentujú práce, ktoré by sa venovali chovaniu slovenského vojska k zadržaným Nemcom počas povstania. Zdroje, ktoré máme k dispozícii, i keď je ich stále málo, sa venujú práve správaniu partizánov. Nie je možné tvrdiť, že slovenskí vojaci vojnové zločiny nepáchali, ale je pravdepodobné, že nešlo o represálie takého rozmeru, ako môžeme sledovať u partizánskych jednotiek. Pavel Mičianik uvádza vo svojom článku pár oblastných prípadov útokov, za ktorými stáli vojaci. Sám ale hovorí, že tieto prípady boli v porovnaní s partizánskymi represáliami veľmi ojedinelé a drvivou väčšinou slovenských vojakov odsudzované.¹⁰³ Preto tejto problematike v mojej práci ani nevenujem väčší priestor.

Takým slabším dôkazom predchádzajúceho argumentu by mohla byť formulácia, ktorou generál Golian vyhlásil povstanie: „Na uvedené heslo [...] začína otvorený boj proti Nemcom, a preto napnite všetky sily, aby ste mali úspech. Všetkých miestnych Nemcov i s rodinami hneď na začiatku internujte v kasárňach. V prípade odporu ich likvidujte“¹⁰⁴. V celom prehlásení Goliana nenájdeme žiadnu výzvu k represáliám voči civilnému

---

¹⁰¹ Gabzdilová, „Nemecká komunita“, 144.

¹⁰² Spomienky Hansa Russnaka, in *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen*, 43 – 46.

¹⁰³ Pavel Mičianik, „Vojnové zločiny slovenských vojakov v rokoch 1941 – 1944“, in *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VII.*, ed. Peter Sokolovič et al. (Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008), 269 – 272.

¹⁰⁴ „Nariadenie pplk. J. Goliana na ozbrojené vystúpenie proti Nemcom v momente pokusu o obsadenie Slovenska, určené veliteľom posádok, zapojeným do príprav povstania“, Banská Bystrica, 28. august 1944, in *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*, ed. Vilém Prečan et al. (Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1966), 344.

obyvateľstvu¹⁰⁵, ktoré potom páchali partizáni a o ktorých referujú pamätníci. Nemecké obyvateľstvo malo byť zaistené do jedného spoločného priestoru. Radikálne zakročiť mali vojaci len v prípade odporu Nemcov. Nie je ale bližšie definované o aký odpor sa malo jednať. Mali byť likvidovaní tí Nemci, ktorí sa pridali do jednotiek domobrany a kládli ozbrojený odpor, alebo aj tí, ktorí jednoducho odmietali opustiť svoje domovy a nenahlásili sa národným výborom? Vojaci a hlavne partizáni si tieto slová mohli vysvetliť po svojom. Z výpovedí pamätníkov však vieme, že Nemci v obsadených dedinách zo strachu o svoj život väčšinou žiaden odpor nekládli a chodili sa dobrovoľne prihlásiť príslušným úradom.¹⁰⁶ V skutočnosti sa našli aj takí, ktorí sa na volanie F. Karmasina pridali k tzv. domobrane a bojovali proti partizánom, čo bude témou nasledujúcej kapitoly.

Ojedinelým ale najtragickejším prípadom brutálneho zločinu, ktorý spáchali príslušníci československého armádneho zboru, sa stal po skončení vojny a je známy ako „Přerovský masaker“¹⁰⁷. Slovenskí a českí vojaci pod vedením Karola Pazúra a Bedřicha Smetany zadržali 18. júna 1945 vo vlaku v Přerove 265 osôb, kde väčšinu tvorili karpatskí Nemci vracajúci sa po evakuácii domov na Slovensko a ešte v tú noc všetkých postrieľali a okradli. Medzi obeťami, ktoré boli pochované v masovom hrobe na Švédskom vale sa nachádzalo len 30 mužov, ostatok mŕtvych tvorili ženy a deti.¹⁰⁸

3.2 Reakcia Nemcov na povstanie

Predstavitelia slovenskej a nemeckej politickej scény z počiatku nepokoje na Slovensku v priebehu leta 1944 len s neistotou pozorovali. Opakované útoky na nemeckú menšinu a obsadzovanie dedín na strednom Slovensku na konci augusta 1944 však už spustili rýchlu reakciu. Slovenská vláda bola bezradná. Drvivá väčšina slovenských ozbrojených zložiek prešla k povstalcom. Zakročiť musel „ochranca“, Nemecko, vyslaním svojich vojakov na slovenské územie za účelom potlačenia povstania. Ríšskym jednotkám asistovali špeciálne ochranné jednotky, ktoré Karmasin utvoril v rámci DP. Ich postup proti povstalcom a v prenasledovaní partizánov bol nemilosrdný. Boje a nehumánne popravy

---

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Po obsadení obce povstaleckými jednotkami boli všetci občania nemeckého pôvodu povinní prihlásiť sa národným výborom. Podľa spísaných zoznamov mali byť všetci Nemci v danej oblasti zhromaždení a internovaní v provizórnych táboroch. Viz Hans Kobialka, Jörg Meier a Ulla Nosko, *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen. Zeitzeugenberichte* (Kežmarok: ViViT, 2015), 37 – 74.

¹⁰⁷ V češtine aj ako „Masakr na Švédských šancích“.

¹⁰⁸ K udalosti podrobnejšie viz František Hýbl, *Krvavá noc na Švédských šancích nedaleko Přerova 18. a 19. června* (Přerov: Statutární město Přerov, 2018).

vojakov a civilného obyvateľstva si vyžiadali niekoľko stoviek obetí nemeckej i slovenskej národnosti. Aspoň čiastočne sa ďalším obetiam pokúsil vodca Karmasin predísť nútenou evakuáciou karpatských Nemcov z oblastí ohrozených povstalcami a blížiacou sa Červenou armádou.

3.2.1 Domobrana a nemecké jednotky v boji proti povstalcom

Slovenský vodca nemeckej menšiny Franz Karmasin podával priebežné správy o činnosti odboja už od roku 1943.¹⁰⁹ 19. augusta 1944 hlásil Himmlerovi do Berlína znepokojujúcu správu o rozmachu partizánskeho a protinemeckého hnutia a priznal, že sa k nim pridalo dokonca niekoľko Nemcov. Oznamuje taktiež, že partizánmi sú napádaní príslušníci nemeckej menšiny a slovenská armáda nie je schopná ani ochotná proti partizánom zakročiť, v čom spočíva vážnosť situácie na Slovensku. To zneistilo nie len nemeckú politickú elitu, slovenskú vládu, samotných karpatských Nemcov, ale aj susedných sudetských Nemcov, ktorí sa báli, že povstanie prerastie až do Protektorátu.¹¹⁰ O obavách medzi karpatskými Nemcami zase Ernst Hochberger hovorí, že navštevovali nemeckého veľvyslanca Hannsa Elarda Ludina v Bratislave so sťažnosťami o činnosti partizánov a s podozrením na prípravu ozbrojeného odboja. Tieto varovania, ako sa neskôr ukázalo, boli brané na ľahkú váhu.¹¹¹

V správe zahraničnému úradu z 27. augusta Ludin referuje, že zatiaľ nie je potrebný zásah nemeckých vojsk v širšom rozmere. Presvedčila ho o tom aj slovenská vláda, ktorá sa z dôvodu prestíže u svojich „ochrancov“ chcela vysporiadať s partizánmi sama a odmietala privolanie nemeckého vojska.¹¹² Preventívne bola na Slovensko poslaná jedna jednotka SS, ktorá bola však hneď na druhý deň vyvraždená partizánmi, ako sa dozvedáme z predchádzajúcej kapitoly. Na základe týchto udalostí informuje Ludin v telegrame do Berlína 28. augusta o dohode so slovenskou vládou a prezidentom o nasadení nemeckých vojakov proti partizánom. Zároveň bola navrhnutá evakuácia nemeckých žien a detí z oblasti východného a stredného Slovenska do Bratislavy a do Ríše, s čím Ludin zatiaľ nesúhlasil.

---

¹⁰⁹ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 192.

¹¹⁰ Viac v správach K. H. Franka, in Prečan, *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944*, 166 – 174.

¹¹¹ Spomienky Ernsta Hochbergera, 39.

¹¹² „Nemecký vyslanec H. E. Ludin Zahraničnému úradu v Berlíne o vývine vojensko-politických udalostí na Slovensku od 24. augusta večer do 27. augusta; návrhy na zmeny v slovenskej vláde“, Bratislava, 27. august 1944, in *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944*, ed. Vilém Prečan et. al. (Bratislava: Epona, 1971), 168 – 170.

Povolil ale ozbrojenie nemeckej menšiny, o ktoré Karmasin žiadal už vo svojej správe z 19. augusta.¹¹³

Za účelom ochrany slovenských Nemcov a boja proti partizánom nariadil Karmasin utvoriť tzv. domobranu, *Heimatschutz* (HS), v rámci jednotiek FS. Dohodol sa na tom s nemeckým veľvyslancom a Ústredňou nemeckých národných skupín (VoMi – *Volksdeutsche Mitellstelle*) v Berlíne a informovaná bola slovenská vláda, prezident a minister obrany.¹¹⁴ Príkaz vydal 25. augusta no v skutočnosti sa do vypuknutia povstania nepodarilo jednotky plne vyzbrojiť a uviesť do činnosti, pretože nemecký veľvyslanec na Slovensku, nemeckí úradníci v Berlíne a hlavne slovenská vláda i napriek výzvam a varovaniam váhali až do 28. augusta proti povstalcom zakročiť. Akonáhle teda na druhý deň začali na Slovensko prenikať bojové jednotky z Nemecka, HS im mala byť plne k dispozícii. Do domobrany sa museli povinne nahlásiť všetci muži od 16 do 50 rokov bez výnimky, teda aj tí, ktorí slúžili v slovenskej armáde a v zbraniach SS. Karmasin tak 6. septembra vyhlásil, že „boli nasadené všetky sily slovenských Nemcov za víťazstvo milovaného Führera Adolfa Hitlera“^{115, 116}

To bola však len Karmasinova mylná idylická predstava. Skutočný stav vyzeral inak. V tej dobe už jeho ideológia dávno nemala takú silnú základňu u karpatských Nemcov ako na začiatku druhej svetovej vojny. Tak ako sa mnohí muži pokúšali posledné mesiace vyhnúť službe v SS, tak to bolo aj s narukovaním do jednotiek HS. Aj v tomto prípade sa slovenskí Nemci snažili štatistické úrady presvedčiť, že pri sčítaní ľudu v roku 1940 uviedli národnosť slovenskú a nie nemeckú. Mnohí ďalší sa oslobodili od narukovania do HS tým, že pracovali na dôležitých postoch na úradoch a v podnikoch, ktoré mali vplyv na udržanie nemeckého vplyvu na Slovensku.¹¹⁷

Našli sa však skutočne aj takí, ktorí vo víťazstvo Tretej ríše stále verili a do domobrany nastúpili. Zapojilo sa celkovo 8 116 Karpatských Nemcov.¹¹⁸ Centrom organizácie domáceho protipovstaleckého boja sa stala povstaním ušetrená Bratislava, do

---

¹¹³ „Nemecký vyslanec H. E. Ludin Zahraničnému úradu v Berlíne. Správa o rokovaní vo veci nasadenia nemeckých jednotiek proti partizánom“, Bratislava, 28. august 1944, in *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944*, ed. Vilém Prečan et. al. (Bratislava: Epoque, 1971), 179 – 180.

¹¹⁴ „Vodca nemeckej národnej skupiny na Slovensku Ing. F. Karmasin rišskemu vodcovi SS H. Himmlerovi v Berlíne. Správa o rozmachu partizánskeho hnutia na Slovensku“, Bratislava, 19. august 1944, in *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944*, 151 – 153.

¹¹⁵ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 193.

¹¹⁶ Ibid., 192 – 193.

¹¹⁷ Šindelářová, *Einsatzgruppe H*, 173.

¹¹⁸ Ibid., 172.

ktorej sa okamžite a bez väčších problémov dostali aj nemecké jednotky. Krátko po začatí povstania bol veliteľ domobrany F. Klug zavraždený, a tak velenie prebral sám Karmasin. HS bola však podriadená nemeckému generálovi G. Bergerovi, ktorý bol zodpovedný za všetky protipovstalecké zložky operujúce na Slovensku. Organizovanie domobrany na diaľku nebolo také jednoduché, pretože mnohé obce na strednom a východnom Slovensku boli už od začiatku povstania obsadené partizánmi. Z týchto miest oblastní funkcionári DP poutekali do hôr, na východe z horného Spiša do Poľska a z dolného Spiša do Košíc, kde sa spojili s nemeckými veliteľmi, dostali od nich zbrane a za pochodu organizovali domáce oddiely HS. Jedným príkladom mesta, ktoré HS dobila sama ešte pred príchodom ríšskych Nemcov bol Kežmarok, odkiaľ získali ďalšiu výzbroj.¹¹⁹

Veľkú úlohu zohrala domobrana najmä po zmene charakteru povstania na partizánske boje v horách. Oddiely HS sa nie len aktívne zúčastňovali na bojoch a raziách proti partizánom a Židom a na represáliách voči nim a civilnému obyvateľstvu. Ich kľúčovou úlohou, ktorá umožnila rýchly postup nemeckých jednotiek, bolo spravodajstvo. Ústredne DP poskytovali informácie o osobách a podnikoch, ktoré boli zapojené do povstania. Nemeckým vojakom tak poslúžila ich znalosť terénu a ochota participovať na terorizovaní povstalcov, ktoré bolo súčasťou pomsty za obete partizánov, ku ktorej vyzýval svojich národovcov Karmasin.¹²⁰ Pre takmer každý nemecký oddiel slúžil aspoň jeden slovenský Nemeč, ktorý pracoval ako informátor, poradca, navigátor v teréne či tlmočník. Po oslobodení obcí vykonávali príslušníci HS strážnu službu týchto lokalít a organizovali evakuáciu nemeckého obyvateľstva.¹²¹

29. augusta začali slovenské územie okupovať viaceré nemecké ozbrojené zložky. Posilou domácich rot HG a HS sa okrem Wehrmachtu stali aj jednotky *Waffen SS*, *Sicherheitspolizei* (bezpečnostná polícia), *Sicherheitsdienst* (bezpečnostná služba), gestapo a *Einsatzgruppen* (operačné skupiny) a *Einsatzkommando* (komandá), špeciálne vytvorené pre nasadenie na Slovensku.¹²² Práve operačné skupiny, ktoré patrili pod Bezpečnostnú políciu, páchali tie najväčšie zločiny. Na okupovanom území postupovali paralelne s vojskom a zamierali sa na elimináciu nepriateľov nacistického režimu.¹²³ V praxi SNP

---

¹¹⁹ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 195.

¹²⁰ *Ibid.*, 193 – 195.

¹²¹ *Ibid.*, 195.

¹²² Michal Šmigel, „14. divízia SS „Galizien“ na Slovensku (1944 – 1945): bojová protipartizánska činnosť a represálie“, in *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945*, 222 – 223.

¹²³ Šindelářová, *Einsatzgruppe H*, 20.

tieto špeciálne protipartizánske útvary, ako ich nazýva Šmigel, „po potlačení Povstania až do príchodu východného frontu uskutočňovali rozsiahlu pacifikáciu krajiny na spôsob perzekúcií, vražd, teroru a masovej likvidácie účastníkov aktívneho odboja, antifašistov, ilegálnych pracovníkov, rasovo prenasledovaných občanov a ľudí podozrivých z podpory povstalcov“¹²⁴.

Pre tieto účely bola po vypuknutí povstania vytvorená špeciálna operačná skupina *Einsatzgruppe H* (EG H). Hoci jej primárnym cieľom bolo dokončenie deportácií Židov, stala jednou z najobávanejších protipartizánskych jednotiek, ktoré mali na svedomí stovky obetí. EG H sa po oficiálnom potlačení povstania stala stálym úradom Bezpečnostnej polície na Slovensku a operovala až do jeho oslobodenia.¹²⁵ EG H sa skladala z viacerých operačných kománd, ktoré pôsobili v rôznych oblastiach na Slovensku. Známymi boli napríklad *Einsatzkommando 13* a *14*.¹²⁶ Ďalšími pomocnými formáciami, ktorých činnosť počas povstania je často spomínaná, sú napr. bojová skupina *Schill*, 14. divízia SS *Galizien* či *Edelweiß* (*Abwehrgruppe 218*). Jednotka *Edelweiß* bola taktiež považovaná za obzvlášť nebezpečnú. Jej rady tvorili z veľkej časti trestanci, vrahovia, vlastizradcovia rôznych národností. Jej súčasťou bola aj slovenská rota o počte 130 až 200 osôb, ktorej velil Ladislav Nižňanský^{127, 128}.

Postup týchto nemeckých oddielov bol tiež sprevádzaný násilnosťami na civilnom obyvateľstve a povstaleckých bojových silách. Najčastejšími obetami sa stali práve partizáni, ktorí sami napáchali najväčšie zločiny, no pomste sa nevyhli ani slovenskí vojaci či členovia národných výborov. Nemecké jednotky popravovali i zajatcov a ranených partizánov. V obci tragických okolností Sklabiňa sa nemeckí vojaci pomstili tým, že zajali celkom 144 obyvateľov obce, z ktorých 20 popravili v Martine. Práve v Martine a jeho okolí dochádzalo k najčastejším vraždám.¹²⁹ *Einsatzgruppe H* zavraždila v okrese Martin a Žilina minimálne 401 osôb a mnoho iných bolo zajatých a odvedených do koncentračných táborov.

¹²⁴ Šmigel, „14. divízia SS „Galizien“ na Slovensku“, 223.

¹²⁵ Šindelářová, *Einsatzgruppe H*, 55 – 58.

¹²⁶ *Ibid.*, 63 – 65.

¹²⁷ Ladislav Nižňanský bol po vojne niekoľko krát súdený za zločiny spáchané počas služby v jednotke *Edelweiß*. Pre nedostatok dôkazov a pochybné vyšetrovacie metódy počas komunistického režimu bol na slobode až do roku 2004, kedy bol zatknutý v Mníchove a súdený nemeckými úradmi. Ani vtedy sa nepodarilo dokázať jeho priamu účasť na vraždách v obciach Ostrý Grúň a Kľak, a tak v roku 2011 zomrel bez odpykania akéhokoľvek trestu. Viac viz Prokop Tomek, „Ladislav Nižňanský. Válečné zločiny a studená válka“, *Pamět a dějiny* 10, č. 2 (2016): 68 – 78, https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2016/04/PD_02_16_s68-78.pdf (stiahnuté 10. 4. 2019).

¹²⁸ Dušan Halaj, *Fašistické represálie na Slovensku* (Bratislava: Obzor, 1990), 48.

¹²⁹ Marián Uhrin, „II. Slovenská partizánska“, 316 – 318.

Nel'útostné a početné popravy v tejto oblasti mali svoje opodstatnenie. Ako vyplýva z predchádzajúcej kapitoly, práve tu, v Turci, dochádzalo aj k najväčším útokom partizánov.¹³⁰

Historicky najbrutálnejší vojnový zločin zo strany nacistov na území Slovenska, spáchala skupina *Edelweiß* 21. januára 1945 v obciach Ostrý Grúň a Kľak. Jedná sa zároveň aj o prípad, do ktorého plánovania a vykonania sa aktívne zapojili jednotky *Heimatschutz*. Ohavnosť činu spočíva najmä v tom, že išlo o vopred pripravovaný útok na civilné obyvateľstvo, medzi ktorými sa nachádzalo mnoho starcov, žien a detí. Fašisti vpadli do týchto dvoch obcí, strelali do ľudí vo svojich príbytkoch a obce vypálili. Celkovo sa obeťami tohto masakru stalo 146 ľudí, z toho 56 žien a 38 detí a vypálených bolo 190 budov.¹³¹ Podobné prípady sa opakovali počas celého pôsobenia protipovstaleckých jednotiek na celom území Slovenska. Za údajné napomáhanie povstalcov zaplatilo životom niekoľko tisíc civilistov, a to dokonca aj z rád príslušníkov nemeckej menšiny. Spomeniem len prípad z obce Malinová, kde ako už bolo uvedené, mali karpatskí Nemci vytvorenú vlastnú partizánsku skupinu. Protipovstaleckými jednotkami bolo 42 nemeckých partizánov z Malinovej zadržaných a prevezených do tábora Dachau, kde 18 z nich zomrelo.¹³²

Dohromady zahynulo rukami nacistov počas povstania viac ako 5 000 osôb, bolo vypálených zhruba 90 obcí a nájdených 211 masových hrobov.¹³³ Tí, ktorí neboli okamžite popravení, boli odvezení do nemeckých zajateckých táborov. Celkový počet zajatcov sa odhaduje až na 15 000. Napríklad 1 600 povstalcov bolo umiestnených do koncentračného tábora v Sztutowie v Sliezske. Po oslobodení tábora sa z neho domov vrátilo len 300.¹³⁴ Mnoho antifašistov zo západného Slovenska bolo taktiež odvážaných do koncentračného tábora Mathausen.¹³⁵ Osudným sa pre slovenských väzňov stali nie len samotné koncentračné tábory, ale aj tzv. „pochody smrti“ pri evakuácii táborov pred sovietskou armádou. Počet obetí nie je presne známy, ale hovorí sa o niekoľkých tisícoch.¹³⁶

---

¹³⁰ Marián Uhrin, „II. Slovenská partizánska“, 319.

¹³¹ Halaj, *Fašistické represálie*, 49 – 50.

¹³² Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 32.

¹³³ Halaj, *Fašistické represálie*, 6.

¹³⁴ Dariusz Dabrowski a Wojciech Szwed, „Slovenskí zajatci v nemeckých táboroch na území Sliezska v rokoch 1944 – 1945. Náčrt prolematiky“, in *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945*, 195 – 196.

¹³⁵ Halaj, *Fašistické represálie*, 96.

¹³⁶ Dabrowski a Szwed, „Slovenskí zajatci“, 203.

3.2.2 Útek a evakuácia karpatských Nemcov

Situácia, ktorá nastala činnosťou partizánov, si vyžiadala rózne opatrenia nemeckých zástupcov na Slovensku. Povstalecké boje priamo ohrozovali život karpatských Nemcov, a tak bolo potrebné zakročiť. Okrem vytvorenia domobrany slovenských Nemcov mala byť už v prvých dňoch po vypuknutí povstania organizovaná ich evakuácia zo Slovenska. Keďže všetci dospelí muži boli povolaní do jednotiek HS, evakuované mali byť v prvom rade ženy a deti. Evakuácia sa spomína už v Ludinovej správe Zahraničnému úradu v Berlíne z 28. augusta 1944, kde ju ešte nepovažoval za potrebnú.¹³⁷ No už hneď na druhý deň, kedy Slovensko začali okupovať nemecké bojové sily, vo svojej správe píše, že je evakuácia Nemcov pripravená a bude potrebné zaistiť bezpečné trasy pre utečencov.¹³⁸

Karmasin 5. septembra kontaktoval VoMi, že plánuje kompletnú evakuáciu Horného a Dolného Spiša s tým, že by muži boli sústredení do Bratislavy pre výkon služby v HS a ženy by ostali v ríši. VoMi odporúčala evakuáciu zväziť v závislosti od vojenskej situácie.¹³⁹ Karmasin celkom neuposlúchol rozkazy VoMi a tajne začal s evakuáciou Spiša už v polovici septembra. Veľvyslanec Ludin upozornil v polovici októbra Himmlera, že vzhľadom na situáciu sa s evakuáciou už začalo. Následne tak Himmler 27. októbra 1944 vydal oficiálny rozkaz evakuovať všetkých Nemcov zo Spiša a to bez vedomia slovenskej vlády.¹⁴⁰

Hromadne boli ako prvé nákladnými autami nemeckej armády evakuované deti z miestnych škôl v sprievode pár učiteľov. Keďže bolo stredné Slovensko v rukách partizánov, transporty prebiehali cez územia Poľska a Protektorátu do Horného a Dolného Rakúska, prípadne do Bavorska.¹⁴¹ Niektoré transporty končili už v Sudetách. Deti boli umiestnené do rôznych hostincov a hotelov v rámci nemeckého projektu

---

¹³⁷ „Nemecký vyslanec H. E. Ludin Zahraničnému úradu v Berlíne“, 179 – 180.

¹³⁸ „Nemecký vyslanec H. E. Ludin Zahraničnému úradu v Berlíne. Hlásenie o vojensko-politických udalostiach na Slovensku 29. augusta 1944“, Bratislava, 29. august 1944, in *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944*, ed. Vilém Prečan et. al. (Bratislava: EPOCH, 1971), 183 – 184.

¹³⁹ „Ústredňa nemeckých menších Zahraničnému úradu v Berlíne. Informácia o výmene korešpondencie medzi Ústredňou a vodcom nemeckej národnej skupiny na Slovensku Ing. F. Karmasinom vo veci evakuácie Nemcov zo Spiša“, Berlín, 6. september 1944, in *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944*, 220 – 221.

¹⁴⁰ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 197.

¹⁴¹ Trasa z Dolného Spiša viedla cez Horný Spiš a Zakopane ďalej do Ríše. Dolný Spiš nemal kvôli hustému zalesneniu vybudovanú hustú dopravnú sieť, čo odchod Nemcov komplikovalo, transport juhom cez Maďarsko a Bratislavu nastal len výnimočne.

„*Kinderlandverschickung*“ (KLV)¹⁴², ktorý mal na starosti ochranu a transport nemeckých detí z ohrozených oblastí počas vojny.¹⁴³ Podľa výpovedí pamätníkov, ktorí ako deti túto evakuáciu zažili, boli tieto veľmi dobre zorganizované a bolo o nich dobre postarané. Transporty boli navyše sprevádzané a chránené príslušníkmi HS a Červeného kríža. Prvý transport prebehol z Veľkej Lomnice na Hornom Spiši už začiatkom septembra.¹⁴⁴ Najvážnejšia situácia bola na obsadenom strednom Slovensku. V novembri po jeho oslobodení, mohla začať evakuácia škôl aj z týchto oblastí, a to podľa rovnakého scenáru. V tom čase sa na Slovensku v rámci KLV programu nachádzali aj nemecké deti z Ríše, ktoré boli nasledovne evakuované s tými slovenskými.¹⁴⁵

Udalosti na Slovensku si však vyžadovali, aby paralelne s evakuáciou detí, začal aj transport ostatných nemeckých civilistov. Tlak spôsoboval okrem vyčistiť partizánov nezadržateľný postup Červenej armády z východu a z juhu. Tak ako boli postupne evakuované deti najprv z východu, potom zo stredného a nakoniec západného Slovenska, tak podľa nevyhnutnosti situácie prebiehala aj evakuácia žien, starých ľudí a všetkých ostatných, ktorí neboli schopní zapojiť sa do domobrany. Takáto postupnosť však nebola pravidlom, ak to okolnosti inak nedovoľovali, evakuácia prebiehala súčasne vo viacerých oblastiach. Aj tu platili rovnaké podmienky. Evakuáciu organizovali zástupcovia DP a HS. Jednotky HS a zdravotníci sa potom stali podpornou súčasťou niekoľko kilometrových výprav vlakov, nákladných áut ale aj kónských povozov. Časť miestneho oddielu HS aj s úradníkmi a zdravotným personálom či zamestnancami dôležitých fabriek a podnikov ostali v obciach a snažili sa udržať ich chod, až kým sami nemuseli svoje domovy opustiť.¹⁴⁶

Transporty Nemcov boli sprevádzané viacerými ťažkosťami. Kým karpatskí Nemci prišli do svojho skutočného cieľa v Sudetách či v Rakúsku a Nemecku, museli znášať tvrdé podmienky. Cesta trvala niekoľko dní, v priemere až sedem, pretože bolo mnoho komunikácií, tunelov a koľajníc zničených, alebo zamínovaných partizánmi a samotné vlaky

---

¹⁴² Detské výmenné pobyty, preklad citovaný z Isidor Lasslob, „Evakuácia, útek a vyhnanie karpatských Nemcov zo Slovenska 1945 – 1946“, in *Od povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946 : Nemecko-slovenské pracovné rokovanie historikov a priamych účastníkov v rokovacom centre Kloster Banz*, ed. Rudolf Neverla et al. (Bratislava: Karpatendeutsche Landsmannschaft Slowakei, 2004), 225.

¹⁴³ Kobiálka, Meier a Nosko, *Schicksalsjahre*, 75.

¹⁴⁴ Spomienky Johanna Knießera a Hanni Würch, in *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen*, 75 – 80.

¹⁴⁵ Spomienky H. F., in *Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei. Band 2*, eds. Theodor Schieder et al. (München: Deutscher Taschenbuch-Verlag, 2004), 715 – 716.

¹⁴⁶ Lasslob, „Evakuácia, útek a vyhnanie“, 225 – 227.

a autá prevážajúce nemecké obyvateľstvo ostreľované.¹⁴⁷ Mnohokrát boli cesty tak neprejazdné, že posledný úsek šli niekoľko kilometrov pešo. Cestou prespávali v opustených školách, hostincoch, niekedy dokonca v stajniach a nemali dostatok potravy.¹⁴⁸ V prípade Eudolfa Flickingera musel napríklad celý transport z Bratislavy čakať dva týždne na hlavnej stanici v Prahe, aby sa mohli pohnúť ďalej.¹⁴⁹ Popri tom všetkom, boli vlaky a vozidlá zastavované nemeckými vojakmi, ktorí nedobrovoľne zajali bojaschopných mužov a posielali ich bojovať na front v rámci zbraní SS.¹⁵⁰

Nákladnými autami a vlakmi neodchádzali len ľudia, transportovaný bol aj vzácny majetok, stroje a dokonca aj dobytok. Len Karl Werner, veliteľ DP v okrese Michalovce, vo svojej výpovedi spomína, že nechal odtransportovať svojich 500 prasiat.¹⁵¹ Taktiež si so sebou mohli zobrať oblečenie, veci osobnej potreby a potravu, to všetko až do 200kg. Ľudia si často zabalili kuchynskú výbavu, z jedla zásoby múky, cukru, zemiakov, dokonca čerstvé mäso z prasaťa, ktoré pred cestou zakalili.¹⁵² Na toto všetko boli vyhradené osobitné vozidlá. Na strednom Slovensku si pred evakuovaním mohli Nemci nechať u komisie Wehrmachtu vyčíslieť hodnotu svojho majetku, o čom dostali potvrdenia, na základe ktorých im bola daná suma vyplatená v korunách alebo v ríšskych markách hocikde v Ríši a na Slovensku.¹⁵³

I keď bolo v jednotlivých obciach, kde sa stále aj na začiatku roka 1945 nachádzali Nemci na presun všetko pripravené, vo výpovediach pamätníkov sa už v tomto období nespomína pojem evakuácia, ale útek.¹⁵⁴ V januári 1945 prenikla Červená armáda na Slovensko. Postupne od Horného Spiša ovládli do marca aj stredné Slovensko. Tu už šlo práve o polo-improvizovaný hromadný útek obyvateľov, ktorí do tej doby odmietali odísť, alebo ešte slúžili na dôležitých úradoch, v nemocniciach a v jednotkách domobrany. Keďže bola Budapešť koncom roku 1944 už v rukách Sovietov, nebezpečie hrozilo aj z juhu, a tak utiekli aj dovtedy neohrození Nemci z okolia Bratislavy na vlakoch a lodiach po Dunaji do Nemecka. Cez Veľkú Noc roku 1945 bola evakuácia z oblasti Hauerlandu skoro dokončená. V tom čase obsadili Rusi územie takmer až po Nitru. Keď na Veľkonočnú nedeľu 1. apríla

---

¹⁴⁷ Spomienky Karla Wenera, in *Die Vertreibung*, 739. Alebo spomienky manželského páru D., in *Die Vertreibung*, 776.

¹⁴⁸ Spomienky Adele Scholtz, in *Die Vertreibung*, 749.

¹⁴⁹ Spomienky Eudolfa Flickingera, in *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen*, 109 – 110.

¹⁵⁰ Spomienky Wilhelma Nigrinyho, in *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen*, 100.

¹⁵¹ Napr. Spomienky Karla Wenera, in *Die Vertreibung*, 739.

¹⁵² Spomienky Eudolfa Flickingera, in *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen*, 108.

¹⁵³ Viz napr. spomienky manželského páru D., in *Die Vertreibung*, 776. Alebo spomienky Marie Herbrik, in *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen*, 94-95.

¹⁵⁴ Viz spomienky pamätníkov in *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen*, 99 – 144.

1945 bola sovietska armáda už v okolí Bratislavy, vedenie DP na čele s Karmasinom sa dalo na útek. Napokon 4. apríla dorazili Rusi do Bratislavy a na druhý deň ušla aj slovenská vláda do Rakúska, kde jej členovia prebývali, až kým neboli zajatí americkými vojakmi.¹⁵⁵

Karl Werner vo svojej výpovedi priznáva, že veľa ľudí nechcelo opustiť svoje domovy. Prípady odmietnutia evakuovať sa boli po celom Slovensku veľmi časté.¹⁵⁶ Na slová ľútosť nad opustením domova narazíme v takmer každom svedectve preživších. K odporu dochádzalo pochopiteľne v obciach, ktoré neboli napadnuté partizánmi, alebo boli po väčších stratách oslobodené. Tam ľudia nepokladali za potrebné zanechať svoje domovy a majetok. Dôvodom bolo aj to, že jednotlivé obce boli počas povstania od seba doslova odstrihnuté. Bolo prerušené spojenie a komunikácia, nefungovala pošta. Poplašným chýrom ľudia nechceli veriť. V niektorých prípadoch museli byť ženy bosé na silu odtiahnuté zo svojich príbytkov nemeckými vojakmi.¹⁵⁷ Z viacerých svedectiev pamätníkov vyplýva, že Slovensko brali ako svoju domovinu a len s ťažkým srdcom ju opúšťali. To potvrdzujú aj slová Edity Šenkýrovej, ktorá si spomína na situáciu vo svojej obci:

„Pamätám si, že pred frontom začali Nemci zbierať deti. Naháňali nás a hľadali nás, chceli nás vysťahovať. Najprv chceli len zobrať deti a potom vysťahovali aj rodiny. To nebolo dobrovoľné, naši ľudia stadiaľto, z Mníška, odísť nechceli. Veď každý tu mal domček, každý tu mal svoju rodinu. A moja mama ma skrývala, takže som sa nedostala medzi tých, ktorých vysťahovali. Podarilo sa nám ukryť u tých, ktorí boli Slováci.“¹⁵⁸

Rosina Stolárová-Hoffmannová spomína ako ťažko jej rodina znášala útek z Bratislavy pred sovietskym vojskom:

„Môj otec len plakal nad svojimi vinohradmi a stále myslel len nato, že už ideme domov. Jeho heslo bolo: „Ja som nikomu neublížil, určite ani mne nič nespraví.“ On stále len domov a domov!“¹⁵⁹

Z týchto dvoch citátov zároveň vyplýva, že napriek všetkým udalostiam sa našli medzi Nemcami a Slovákmi stále takí, ktorí sa stránili aktuálnych spoločensko-politických sporov a chceli pokračovať v normálnom živote, kedy tieto dve národnosti spolunažívali ako

---

¹⁵⁵ Spomienky H. F., in *Die Vertreibung*, 719.

¹⁵⁶ Spomienky Karla Wenera, in *Die Vertreibung*, 739.

¹⁵⁷ Spomienky S. G., in *Die Vertreibung*, 745.

¹⁵⁸ Spomienky Edity Šenkýrovej, in *Geteilte Erinnerungen: Tschechoslowakei, Nationalsozialismus und die Vertreibung der deutschsprachigen Bevölkerung 1937-1948*, eds. Georg Traska et al. (Wien: Mandelbaum Verlag, 2017), 107.

¹⁵⁹ Spomienky Rosiny Stolárovej-Hoffmanovej, in *Geteilte Erinnerungen*, 109.

jeden ľud, ako priatelia. Ďalším príkladom je aj rodina Adele Scholtz z Kežmarku, ktorá pred nedobrovoľným odchodom svoj majetok a dobytok prenechala okolitým slovenským susedom a svoj dom zverila do starostlivosti Slováka, ktorý pre nich dlhé roky pracoval.¹⁶⁰ Podľa odhadov DP bolo celkom evakuovaných 120 000 slovenských Nemcov,¹⁶¹ čo v tom čase znamenalo, že ušli takmer všetci.¹⁶² Dobré susedské vzťahy, rodina, majetok a láska k Slovensku, ktoré bolo domovom ich predkov viac ako 800 rokov boli dôvodom návratu mnohých Nemcov po skončení vojny. To však ešte netušili, čo ich doma čaká.

4 Karpatskí Nemci po SNP

Nenávisť voči nacistom, ktorá vyvrcholila v SNP, sa obrátila aj proti domácim Nemcom, ktorí boli nútení nedobrovoľne opustiť svoje domovy. V oblastiach kde nemecká komunita tvorila viac než 50% obyvateľstva jednotlivých obcí ostalo „prázdno“. V čase medzi postupným oslobodením Slovenska a začatím platnosti nových nariadení a zákonov novej vlády nastalo isté obdobie bezprávia, kedy bol nemecký majetok rozkrádaný slovenskými občanmi a vojakmi Červenej armády.¹⁶³ Skutočný problém nastal po návrate niekoľkých tisícok karpatských Nemcov na oslobodené územie, kde už mnohí svoje domovy a majetky nenašli. Nová vláda musela nájsť spôsob, ako túto situáciu vyriešiť a ako bude nový štát celkovo pristupovať k nemeckej menšine.

4.1 Nová vláda, nové nariadenia

Cez Veľkonočné sviatky roku 1945 Červená armáda postúpila až do Bratislavy a 4. apríla tak takmer dokončila oslobodzovací proces slovenského územia. Už 3. apríla dorazila z Moskvy do Košíc československá politická reprezentácia na čele s Edvardom Benešom, kde sa stretli aj s predstaviteľmi dovtedy ilegálnej SNR, ktorá prešla do Košíc už o mesiac skôr a prebrala od Červenej armády dočasnú správu nad oslobodeným Slovenskom. V Košiciach bola menovaná nová dočasná československá vláda, ktorá 5. apríla 1945 prijala

---

¹⁶⁰ Spomienky Adele Scholtz, in *Die Vertreibung*, 748.

¹⁶¹ Lasslob, „Evakuácia, útek a vyhnanie“, 226.

¹⁶² V roku 1930 sa k nemeckej národnosti prihlásilo 147 501 osôb. Viz Soňa Gabzdilová-Olejníková, „Špecifická postavenie karpatských Nemcov na Slovensku po druhej svetovej vojne (v porovnaní so situáciou Nemcov v Čechách a na Morave)“, in *Německý mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, eds. Adrian von Arburg et al. (Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010), 236.

¹⁶³ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 44 – 49.

nový program nazývaný Košický vládny program (KVP).¹⁶⁴ Ten je chápaný ako medzník¹⁶⁵ priblíženia záujmov československej exilovej vlády a slovenských politických činiteľov, ktorí sa spojili do Národného frontu.¹⁶⁶

V KVP sa predstavitelia Česka a Slovenska zaviazali dokončiť národnooslobodzovací boj v spolupráci so Sovietskym zväzom. Dôležité pre Slovákov bolo uznanie svojbytnosti a rovnocennosti slovenského národa so SNR ako oficiálnou nositeľkou štátnej moci, opierajúcej sa o činnosť NV. Na rozdiel od predchádzajúcich programov SNR, KVP venuje veľký priestor nemeckej a maďarskej národnostnej menšine, kde už nájdeme mnohé represívne opatrenia. Vláda chcela potrestať všetkých zradcov a previnilcov a aktívnych podporovateľov „nemeckých alebo maďarských utlačovateľov“¹⁶⁷. Nemcom a Maďarom malo byť odobraté československé štátne občianstvo a tí, ktorým by sa dokázala kolaborácia s fašistickým režimom, mali byť z republiky vykázaní. Pre tieto účely vznikli ľudové súdy. Všetky fašistické strany a strany národnostných menšín mali byť zakázané a majetok Nemcov a Maďarov skonfiškovaný v prospech nového štátu. Tieto opatrenia sa nemali týkať tých, ktorí preukázateľne vyvíjali antifašistickú činnosť a zapojili sa do národnooslobodzovacieho boja československého národa. Očista mala prebehnúť aj v kultúrnych kruhoch a inštitúciách, a to predovšetkým v školstve, kedy mali byť zatvorené všetky maďarské a nemecké školy.¹⁶⁸

To, že vo výsledku česká a slovenská politická reprezentácia postupovala voči menšinám rozdielne, bolo priamym následkom KVP, kedy ako už bolo spomenuté, bola všetka vládna, výkonná a zákonodarná moc na Slovensku ponechaná SNR. Celoštátne zákonodarstvo podliehalo prezidentovi republiky. SNR nadviazala na svoju činnosť z obdobia SNP a pokračovala vo vydávaní vlastných nariadení, ktoré sa mnohokrát líšili od

---

¹⁶⁴ Kováč, *Dejiny Slovenska*, 244.

¹⁶⁵ Soňa Gabzdilová-Olejníková, Milan Olejník a Štefan Šulaj, *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945-1953 v dokumentoch I* (Prešov: Universum, 2005), 7.

¹⁶⁶ „Ohlas Prípravného výboru Národného frontu na Slovensku v poslaní Národného frontu, Košice, 17. marec 1945, in *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Dokumenty*, eds. Viliam Plevza et al. (Bratislava: Pravda, 1984), 584.

¹⁶⁷ „Program prvej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov, vyhlásený na slávnostnom zasadaní Slovenskej národnej rady“, Košice, 5. apríl 1945, in *Dejiny Slovenského národného povstania 1944: Dokumenty*, 633.

¹⁶⁸ *Ibid.*, 630 – 637.

prezidentových dekrétov.¹⁶⁹ Okrem nadobudnutia platnosti nariadení z roku 1944 bolo za rok 1945 vydaných ďalších viac než 100 nariadení SNR.¹⁷⁰

Prvým nariadením, ktoré po SNP obmedzovalo nemeckú menšinu na Slovensku bolo nariadenie č. 4/1945 Zb. nar. SNR vydané dňa 27. februára 1945. Týmto nariadením bol Nemcom konfiškovaný všetok poľnohospodársky majetok, ktorý mal byť následne podriadený pozemkovej reforme. Maďarom mali byť vzaté pozemky s rozlohou nad 50ha¹⁷¹.¹⁷² Kompetencie nad zaistením tohto majetku, podrobnej evidencii a jeho správou boli pridelené NV. NV tak mali zastaviť ilegálne rozoberanie majetku po Nemcoch, čo sa v praxi úplne nepodarilo uskutočniť. Okrem toho, že si Červená armáda odniesla rôzne hospodárske stroje, dobytok, zásoby potravín a cenné predmety v hodnote niekoľko milión korún ako vojnovú korisť, ani slovenské obyvateľstvo si neváhalo privlastniť mnohé cennosti, predmety dennej potreby, nábytok a v niektorých prípadoch dokonca celé obydlia a pozemky.¹⁷³ NV spontánne pridelovali opustené príbytky sociálne slabším rodinám a rodinám postihnutých stratou vo vojne ešte pred vydaním nar. č. 4/1945, ktoré osídľovanie nemeckých príbytkov legitimizovalo. V nasledujúcom období vyšli ďalšie nariadenia týkajúce sa zaobchádzania s nemeckým majetkom, ktoré Nemcom odobrali všetky ich vlastnícke práva.¹⁷⁴ Medzičasom sa však už Nemci začali vracieť na Slovensko, kde po ich majetku už nebolo ani stopy a v ich domovoch bývali iní ľudia. Tejto problematike bude venovaná nasledujúca záverečná časť práce.

Prelomovým nariadením, ktoré sa venovalo riešeniu nemeckej a maďarskej otázky na povojnovom Slovensku bolo nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR „o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva“¹⁷⁵, zo dňa 15. mája 1945. Toto nariadenie všetkých, ktorí svojou činnosťou podporovali rozmach

---

¹⁶⁹ Viac k dekrétom E. Beneša a celkovo k riešeniu nemeckej otázky v Čechách viz Karel Jech a Karel Kaplan, eds., *Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945: Dokumenty*, Druhé vydání (Brno: Doplněk a Ústav pro soudobé dějiny, 2002).

¹⁷⁰ Vojáček a Schelle, *Právní dějiny*, 323.

¹⁷¹ Je zaujímavé, že toto nariadenie neplatilo naopak, keďže vysporiadanie sa s Maďarmi hralo pre Slovákov väčšiu rolu. Spočíva to však pravdepodobne v tom, že Nemci ako národnostná skupina boli roztrúsení po celom území Slovenska, nie ako Maďari len na juhu. A práve na východnom Slovensku, kde koncentrácia karpatských Nemcov bola najväčšia, sa ľudia živili najmä poľnohospodárstvom, a tak skoro každá rodina vlastnila nejakú pôdu. Z tohto dôvodu nemecké pozemky, i menšie, mohli priniesť väčší zisk.

¹⁷² Milan Olejník, „Dopad represívnych opatrení na postavenie nemeckého obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1945 – 1946“, in *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, eds. Adrian von Arburg et al. (Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010), 253.

¹⁷³ Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatski Nemci*, 44 – 49.

¹⁷⁴ Olejník, „Dopad represívnych opatrení“, 254.

¹⁷⁵ Gabzdilová-Olejníková, Olejník a Šulaj, *Nemci a Maďari*, 83.

režimu HSĽS a nacistického Nemecka, podieľali sa na rozbití Československa, a neskôr potlačení SNP, či napomáhali okupantom, odsudzujú na trest smrti. Za trestné sa považovalo i členstvo, a to i pasívne, v niektorých z fašistických strán a organizácií. Ich zakladatelia, členovia a podporovatelia boli potrestaní nútenými prácami maximálne na 2 roky a zbavení občianskych práv na 2 až 15 rokov. Za účelom trestného stíhania a vydávania rozsudkov podľa tohto nariadenia boli zriadené ľudové súdy.¹⁷⁶ Nadväzujúc na to boli vytvorené pracovné tábory, kde mali byť internovaní previnilci, odsúdení podľa nariadenia č 33/1945.¹⁷⁷ Ďalšími nariadeniami, ako je to už spomenuté v KVP, boli príslušníci nemeckej menšiny na Slovensku vylúčení nie len z politickej, hospodárskej ale aj spoločenskej a kultúrnej sféry, keď s nimi ich zamestnávateľi mohli po súhlase NV rozviazať okamžite pracovný pomer akéhokoľvek druhu.¹⁷⁸

4.2 Návrat karpatských Nemcov a ich ďalší osud

Po evakuácii a skončení vojny ostalo na území Slovenska približne 20 000 príslušníkov nemeckej menšiny.¹⁷⁹ Slovenskí Nemci sú i v tejto súvislosti špecifickým prípadom. Aj po všetkých udalostiach vojny a SNP chceli mnohí z nich pokračovať v živote na Slovensku. Prekvapujúce je, že mnohých ani nenapadlo, žeby vojna a povstanie mohli mať ešte nejakú dohru. Tak sa asi tretina evakuovaných Nemcov v období od apríla do júla 1945 vrátila na Slovensko.¹⁸⁰ Ako píše Gabzdilová a Olejník: „návrat evakuantov bol nepríjemným prekvapením pre prisťahovalcov i orgány verejnej správy“¹⁸¹. Legislatíva Slovenska nepočítala s daným prípadom a tak vzniknutú situáciu, kedy sa prichádzajúci Nemci nemali kde ubytovať, pretože ich príbytky boli už dávno zabrané novými majiteľmi, museli riešiť miestne NV ad hoc.¹⁸²

---

¹⁷⁶ „33. Nariadenie Slovenskej národnej rady zo dňa 15. mája 1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva“, in *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch I.*, eds. Soňa Gabzdilová-Olejníková, Milan Olejník a Štefan Šulaj et. al (Prešov: Universum, 2005), 83 – 87.

¹⁷⁷ „105. Nariadenie Slovenskej národnej rady zo dňa 23. augusta 1945“, in *Nemci a Maďari*, 104 – 106.

¹⁷⁸ Milan Olejník, „Postavenie nemeckej menšiny na Slovensku po porážke nacistického Nemecka“, *Človek a spoločnosť* 1, č. 2, <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=1KWJKVIWUX29NN2KHW5IVSEC9> (stiahnuté 26. 3. 2019), 15.

¹⁷⁹ Gabzdilová-Olejníková, „Špecifiká postavenie karpatských Nemcov“, 249.

¹⁸⁰ Na prelome rokov 1945/1946 sa nachádzalo na Slovensku celkovo zhruba 57 000 Nemcov. Viz Soňa Gabzdilová a Milan Olejník, „Rok 1945 – sklamanie, tragédie i nádeje karpatských Nemcov na Slovensku“, in *Československo na rozhraní dvoch epoch neslobody: zborník z konferencie k 60. výročiu konce druhej svetovej vojny*, eds. Zdeňka Kokošková, Jiří Kocian a Stanislav Kokoška et al. (Praha: Národní archiv, 2005), 216.

¹⁸¹ Cit. podľa: Gabzdilová a Olejník, „Rok 1945 – sklamanie, tragédie i nádeje“, 211.

¹⁸² Gabzdilová a Olejník, „Rok 1945 – sklamanie, tragédie i nádeje“, 211.

V obciach nastal chaos, nemeckí navrátilci nemali kde bývať, prišli o majetok a navyše nemali ani čo jesť. Mnohí si zo zúfalstva siahli na život. Na situáciu zareagovalo Povereníctvo vnútra až 9. júna 1945 obežníkom pre okresné NV, ktoré mali v každom okrese zriadiť koncentračné tábory a v nich internovať všetko nemecké (a maďarské) obyvateľstvo. Internovaní mali byť využití na verejnoprospešné práce.¹⁸³ Celý čas však internovanie Nemcov muselo prebiehať improvizovane bez smerníc, čo malo za následok, že sa Nemci ocitli v neprimeraných životných podmienkach. V malých priestoroch bolo sústredených niekoľko stoviek osôb bez ohľadu na vek a pohlavie. V mizerných hygienických pomeroch, s nedostatkom potravy a šatstva došlo k šíreniu chorôb a epidémií. Tak prišlo o život v týchto táboroch niekoľko desiatok ďalších Nemcov.¹⁸⁴ Treba však zdôrazniť, že tieto podmienky neboli vytvorené zámerne, ale laxným prístupom kompetentných. Milan Olejník píše, že zanedbaná starostlivosť o Nemcov v tábore pramenila z nezájmu širšej verejnosti o osud tejto menšiny. Tvrdí, že nacistická nadvláda nepoznačila Slovákov tak negatívne ako Čechov, a tak vysporiadanie sa s malou skupinkou Nemcov po skončení vojny na Slovensku nemalo taký veľký ohlas a význam.¹⁸⁵ Najvyšší počet internovaných osôb v táboroch bol v októbri 1945, a to celkovo 22 003.¹⁸⁶

Otázka národnostných menšín na Slovensku sa stala aj predmetom mocenského boja komunistov a demokratov. Väčšiu priazeň si získali práve komunisti, ktorí bezpodmienečne trvali na vybudovaní nového slovanského Československa, bez národnostných menšín a od začiatku nástojili na odsune Nemcov a Maďarov. Vedenie KSS kritizovali i mnohé prípady ľudského zaobchádzania s internovanými Nemcami, kedy im dozorcovia v táboroch nechávali úplnú slobodu pohybu a stretávania sa, nosili poštu a dokonca pár z nich pomohli utiecť.¹⁸⁷ Niektorí Nemci sa vyhli táborom tak, že sa ukrývali u svojich slovenských známych. Za napomáhanie mali byť však slovenskí občania vydaní ľudovým súdom.¹⁸⁸

O osude karpatských Nemcov na Slovensku definitívne rozhodla záverečná správa Postupimskej konferencie z 2. augusta 1945 a ústavný dekrét č. 33/1945 Zb. vydaný

¹⁸³ Olejník, „Dopad represívnych opatrení“, 254 – 255.

¹⁸⁴ Ibid., 255 – 256.

¹⁸⁵ Olejník, „Postavenie nemeckej menšiny, 17.

¹⁸⁶ Zaujímavé je, že väčšinu tvorili práve Nemci. V tomto prípade to bolo konkrétne 18 047 Nemcov a 2 596 Maďarov. Zvyšok boli Slováci. Znamenalo to však, že ešte okolo 40 000 Nemcov žilo mimo táborov a skrývalo sa. Viac viz Gabzdilová a Olejník, „Rok 1945 – sklamanie, tragédie i nádeje“, 214.

¹⁸⁷ Podrobne o živote v internačnom tábore rozpráva napr. Anita Graeser z Bratislavy vo svojej výpovedi. Viz. Kobialka, Meier a Nosko, *Schicksalsjahre*, 199 – 207.

¹⁸⁸ Olejník, „Dopad represívnych opatrení“, 258 – 260.

prezidentom Benešom v ten istý deň. Tieto dva dokumenty zlegitimizovali komunistami plánovaný a v Čechách už prebiehajúci odsun Nemcov.¹⁸⁹ Svojim dekrétom Beneš zbavil československého občianstva na etnickom princípe všetkých občanov nemeckej a maďarskej národnosti, ktorí následne so statusom cudzinca museli územie ČSR opustiť.¹⁹⁰ Osoby, ktoré mali byť odsunuté zo Slovenska, boli najprv umiestnené do tzv. sústredovacích a odsunových táboroch. Najväčší a najznámejší z nich sa nachádzal v Novákoch na strednom Slovensku. Prvý transport sa uskutočnil z tábora v Bratislave 30. apríla 1946. Nemci boli odvázaní vlakmi do americkej a sovietskej okupačnej zóny v Nemecku. Pri organizácii odsunu sa kládol dôraz na to, aby boli odsunuté celé rodiny pohromade. Od konca apríla do konca októbra prebiehala tzv. hlavná fáza vysídľovania. Odsun oficiálne skončil 28. októbra 1946, i keď sa na Slovensku nachádzalo ešte pár stoviek Nemcov v táboroch, okrem tých, ktorí sa pred odsunom ukryli, alebo mali povolenie na Slovensku ostať ako „nepostrádateľní odborníci“¹⁹¹.¹⁹² Celkom bolo odsunutých 32 450 osôb.¹⁹³

---

¹⁸⁹ Pre slovenských zástupcov mal d'aleko väčší význam odsun početnejšej maďarskej menšiny. Ten však nebol Spojencami povolený. Viz Olejník, „Dopad represívnych opatrení“, 265 – 266.

¹⁹⁰ Platilo to aj pre slovenských Nemcov, i keď oficiálne mali v rokoch 1939 – 1945 slovenské občianstvo. Viz Gabzdilová a Olejník, „Rok 1945 – sklamanie, tragédie i nádeje“, 216 - 217.

¹⁹¹ Osoby nenahraditeľné v ich kvalifikácii ako napr. baníci. Viz. Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 124 – 127.

¹⁹² Gabzdilová-Olejníková a Olejník, *Karpatskí Nemci*, 108 – 120.

¹⁹³ Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku*, 200.

Záver

Hans Kobialka, karpatský Nemec a editor doposiaľ najširšej zbierky svedectiev karpatských Nemcov k udalostiam záveru druhej svetovej vojny na Slovenku a Slovenského národného povstania, skutočne nemohol svoju publikáciu pomenovať výstižnejšie ako *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen* (Osudové roky karpatských Nemcov). Ako moja bakalárska práca dokazuje, roky 1944 a 1945 boli pre život karpatských Nemcov a ich súžitie so Slovákami bez pochyby prelomové. Keď vezmeme do úvahy, že vyriešenie nemeckej otázky dlho nehralo v programe slovenskej politickej reprezentácie v exile žiadnu významnú rolu, udalosti skúmaného obdobia priniesli prekvapivý zvrat v živote karpatských Nemcov na Slovensku v negatívnom zmysle.

Táto práca si kládla za cieľ posúdiť vplyv udalostí SNP na súžitie Slovákov a karpatských Nemcov. Pri ohliadnutí sa späť do histórie ich spolunažívania, nenarazíme na rozpory alebo konflikty takého rozmeru, ako to môžeme sledovať napríklad v susedných Čechách. Avšak v okamihu, kedy sa aj karpatskí Nemci rozhodli, že chcú byť súčasťou vládnuceho nemeckého národa na čele s Adolfom Hitlerom, čiže v čase existencie zvrchovaného Slovenského štátu, nastal podľa môjho názoru zrod všetkého nesváru medzi Slovákami a karpatskými Nemcami, ktorý sa formoval a naberal na sile priamo úmerne so zhoršujúcou sa hospodárskou, politickou a spoločenskou situáciou na Slovensku, spôsobenou jeho vykorisťovaním Nemeckom. Znechutenie a sklamanie slovenského obyvateľstva z pre nich priam devastujúceho spojenectva s Treťou ríšou viedlo v posledných rokoch vojny k rozšíreniu nenávisťi k Nemecku a všetkým Nemcom až do štádia, kedy sa slovenský boj proti fašizmu zvrhol na neľútostný boj proti príslušníkom nemeckej národnosti.

Pramene ukázali, že partizánske skupiny, ktoré sa formovali od roku 1943, útočili na príslušníkov nemeckej menšiny na Slovensku už počas skorého leta 1944, kedy myšlienka povstania existovala ešte len v texte Vianočnej dohody. Represálie, ktoré nabrali na prelome augusta a septembra 1944 na intenzite a surovosti, nakoniec spôsobili predčasné vypuknutie SNP. Nemeckou reakciou na chladnokrvnosť partizánov voči domácemu nemeckému obyvateľstvu boli len ďalšie beštiálne vraždy a masakre, ktoré v slovenskej histórii nemajú obdoby. Je ťažké posudzovať aká veľká časť slovenského obyvateľstva bola stotožnená s útokmi partizánov, ktorí ani nepodliehali SNR ale sovietskemu veleniu. A naopak, koľko

karpatských Nemcov bolo skutočne odhodlaných brániť Hitlerovu a Karmasinovu ideológiu, ktorú povstanie malo zo Slovenska vymiesť.

Hovoriť o väčšinovej nenávisti k Nemcom, ktorá prerástla v zášť aj voči domácej nemeckej menšine by bolo veľmi opovážlivé. Spoločnosť na Slovensku v rokoch 1939 až 1945 bola roztrieštená. Oduševnených fašistov nachádzame ako medzi Slovákami, tak aj medzi slovenskými Nemcami. S istotou však môžem potvrdiť svoju hypotézu, že odcudzenie týchto dvoch národností nastalo v čase SNP. Počas povstania a dokonca pred jeho vypuknutím došlo k prvým perzekúciám karpatských Nemcov v dejinách Slovenska vôbec, a to na oficiálnej politickej, a aj neoficiálnej rovine. Tú oficiálnu reprezentovali nariadenia a opatrenia SNR, ktoré od septembra 1944 začali obmedzovať ekonomickú, kultúrnu, spoločenskú a politickú činnosť slovenských Nemcov. Neoficiálnu rovinu predstavovali už spomínané represálie, ktoré však v drvivej väčšine prípadov mali na svedomí partizánske skupiny pod sovietskym velením.

Nielenže došlo k odcudzeniu, ale dokonca k takmer úplnému odlúčeniu Slovákov a karpatských Nemcov, ktorí vzhľadom na okolnosti museli byť (v mnohých prípadoch nedobrovoľne) evakuovaní zo Slovenska. Evakuácia príslušníkov nemeckej menšiny zorganizovaná nemeckou domobranou a členmi DP bola následkom činnosti partizánov a blížiacej sa Červenej armády z východu. Do oslobodenia krajiny tak slovenské územie opustila takmer celá nemecká komunita. Tento moment sa podľa môjho názoru dá považovať za koniec súžitia karpatských Nemcov a Slovákov. Či sa však jednalo o ich finálny rozchod, závisí od perspektívy, z ktorej na danú skutočnosť nahliadame. Jedným z výsledkov môjho výskumu je fakt, že na pravdepodobnom rozchode karpatských Nemcov a Slovákov počas SNP mal veľký vplyv sovietsky element v podobe sovietskych partizánskych veliteľov, ktorých skupiny napáchali najkrutejšie zločiny a v podobe blížiacej sa sovietskej armády, ktorá bola jedným z dôvodov takmer kompletnej evakuácie Nemcov zo Slovenska, a ktorá počas oslobodzovania územia nadviazala na excesy partizánov a rabovala majetok Nemcov.

Návrat takmer tretiny evakuovaných Nemcov, ktorých majetok a obydlia boli už dávno odcudzené, bol neprijemným prekvapením pre slovenské úrady a obyvateľstvo, ktoré na takúto možnosť vôbec nebolo pripravené. Tieto fakty svedčia o tom, že z pohľadu Slovákov definitívny koniec v ich súžití s nemeckou menšinou skutočne nastal povstaním, spolu s jeho všetkými konzekvenciami. U časti karpatských Nemcov to očividne bolo inak.

Mnohí Slovensko považovali za svoju domovinu a odmietali ju na vlastné riziko až do poslednej chvíle opustiť. Keď nebezpečie pominulo, niekoľko tisícok z nich chceli pokračovať vo svojom živote na Slovensku, kde mali svoje zázemie, rodinu, priateľov. Tomu však už Slováci nedali šancu. Karpatskí Nemci boli nakoniec odsunutí tak ako sudetskí Nemci z Česka. Jeden z rozdielov spočíval v tom, že pripisovanie kolektívnej viny za rozbitie ČSR nebolo v prípade Slovenska tak významné a opodstatnené, ako obvinenie s napomáhania pri potlačení povstania, pretože ako sa dozvedáme z úvodných kapitol, karpatskí Nemci sa do rozdelenia Republiky nijak výrazne nezaplietli, ale hlavnú aktivitu začali vyvíjať až počas Slovenského štátu. To sa obrátilo proti nim počas SNP, ktorým končí ich stáročné spolužitie so Slovákmi.

Preto v skutočnosti internácia, perzekučné nariadenia SNR, odňatie československého občianstva karpatským Nemcom na základe Benešovho dekrétu a ich následný odsun po skončení druhej svetovej vojny v slovenskom kontexte už nehrali veľkú rolu, ale boli len dohrou všetkých udalostí SNP, keďže tieto opatrenia postihli len zlomok príslušníkov nemeckej národnosti a neprebíhali v takom rozmere ani spôsobom ako v Čechách, kde vyriešenie nemeckej otázky nabralo v tomto období na význame v podobe organizovaného odsunu Nemcov.

Z takmer 150 000 karpatských Nemcov, ktorí žili na území Slovenska pred a počas druhej svetovej vojny, odišlo teda najviac počas SNP. Po konsolidácii situácie okolo vysídlenia Nemcov z Československa ich v roku 1949 na Slovensku ostalo ešte 24 267¹⁹⁴. Mnoho ďalších, ktorí sa roku 1946 vysídľovaniu vyhli, odišli z vlastnej iniciatívy v nasledujúcom období, kedy pre nich komunistický režim nevytváral práve najpriateľnejšie podmienky na harmonický život. Zmena prístupu k národnostným menšinám nastala až po Nežnej revolúcii 1989. Vtedy sa karpatskí Nemci mohli pokojne „vrátiť na slovenskú scénu“ založením Karpatonemeckému spolku 30. septembra 1990 v Medzeve, ktorý funguje dodnes a svojou činnosťou sa snaží o zachovanie ich odkazu na Slovensku.¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ Gabzdilová-Olejníková, Olejník a Šulaj, *Nemci a Maďari*, 15.

¹⁹⁵ Kobiaľka, Meier a Nosko, *Schicksalsjahre*, 273.

Summary

The aim of this work was to assess the impact of the events of the Slovak National Uprising on the coexistence of Slovaks and Carpathian Germans. Looking back at the history of their cohabitation, we do not come across contradictions or conflicts of such size as we can see in neighbouring Czechia. However, in the moment when Carpathian Germans also decided to want to be part of the ruling German nation, headed by Adolf Hitler, that is, at the time of the sovereign Slovak state, there was, in my opinion, the birth of all the strife between the Slovaks and the Carpathian Germans, which gained strength directly in proportion to the deteriorating economic, political and social situation in Slovakia, caused by his exploitation by Germany.

Talking about the majority hatred of the Germans, which grew into grudge against the Carpathian Germans, would be very bold. The society in Slovakia between 1939 and 1945 was fragmented. We find soulful fascists both among Slovaks and among Slovak Germans. But I can confidently confirm my hypothesis that the alienation of these two nationalities occurred at the time of the SNU. During the uprising and even before its outbreak, the first persecutions of the Carpathian Germans occurred in the history of Slovakia, at the official political and also unofficial level.

Not only was there alienation, but even almost complete separation of Slovaks and Carpathian Germans who, in the circumstances, had to be (in many cases involuntarily) evacuated from Slovakia. The evacuation of members of the German minority organized by the German militia and members of the DP was a consequence of the activity of the partisans and the approaching Red Army from the East. Almost the entire German community left the country's territory before the country was liberated. In my opinion, this moment can be considered as the end of the coexistence of the Carpathian Germans and Slovaks. Whether it was their final break, however, depends on the perspective from which we look at the reality. One of the results of my research is the fact that at the probable break-up of the Carpathian Germans and Slovaks during the SNU, the Soviet element in the form of Soviet guerrilla commanders, whose groups committed the cruellest crimes and the impending Soviet army, was one of the reasons for the almost complete evacuation of the Germans from Slovakia, and which during the liberation of the territory followed the excesses of partisans and looted the property of the Germans.

The return of almost a third of the evacuated Germans, whose property and housing had long been stolen, was an unpleasant surprise for the Slovak authorities and the population, which was not prepared for such a possibility at all. These facts testify to the fact that from the point of view of the Slovaks, the definitive end in their coexistence with the German minority has indeed come to life, along with all its consequences. Obviously it was different for a part of the Carpathian Germans. Many considered Slovakia as their homeland and refused to leave it at their own risk until the last moment. When the danger passed, several thousand of them wanted to continue their lives in Slovakia, where they had their background, family and friends. However, the Slovaks have not given it a chance. The Carpathian Germans were eventually expelled like the Sudeten Germans from the Czech Republic. One of the differences was that the attribution of collective guilt for the breakup of Czechoslovakia was not so significant and justified in the case of Slovakia, as the allegations of aiding in the suppression of the uprising, because as we learn from the introductory chapters, the Carpathian Germans did not get involved in the division of the Republic, but the main activity began to develop during the Slovak State. This turned against them during the SNU, ending their hundreds of years of coexistence with the Slovaks.

Therefore, in fact, the internment, the withdrawal of the Czechoslovak citizenship by the Carpathian Germans and their subsequent expulsion after the end of World War II did not play a major role in the Slovak context, but they were only an epilogue of all events of the Uprising, since only a fraction of Germans were affected by these measures

Abecedný zoznam skratiek

ČSR – Československá republika

DJ – *Deutsche Jugend* (Nemecká mládež)

DP – *Deutsche Partei* (Nemecká strana)

EG H – *Einsatzkommando H* (Operačná skupina H)

FS – *Freiwillige Schutzstaffel* (Dobrovoľná ochranná jednotka)

HG – Hlinkova garda

HS – *Heimatschutz* (Domobrana)

HSES – Hlinkova slovenská ľudová strana

KdP – *Karpatendeutsche Partei* (Karpatonemecká strana)

KLV – *Kinderlandverschickung* (Detské výmenné tábory)

KSS – Komunistická strana Slovenska

KVP – Košický vládny program

NSDAP – *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (Národnosocialistická nemecká robotnícka strana)

NV – Národné výbory

SAV – Slovenská akadémia vied

SdP – *Sudetendeutsche Partei* (Sudetonemecká strana)

SNP – Slovenské národné povstanie

SNR – Slovenská národná rada

SR – Slovenská republika

SS – *Schutzstaffel* (Ochranný oddiel)

VoMi – *Volksdeutsche Mittelstelle* (Ústredňa nemeckých menšín)

ZDP – *Zipsper Deutsche Partei* (Spišská nemecká strana)

Zoznam použitej literatúry

Editovaná primárna literatúra

Gabzdilová-Olejníková, Soňa, Milan Olejník a Štefan Šulaj. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945-1953 v dokumentoch*. Prešov: Universum, 2005.

Kobialka, Hans, Jörg Meier a Ulla Nosko. *Schicksalsjahre der Karpatendeutschen. Zeitzeugenberichte*. Kežmarok: ViViT, 2015.

Plevza, Viliam. et al., eds. *Dejiny Slovenského národného povstania 1944. Zv. 4. Spomienky a kroniky*. Bratislava: Pravda, 1984.

Plevza, Viliam. et al., eds. *Dejiny slovenského národného povstania 1944. Zv. 3. Dokumenty*. Bratislava: Pravda, 1984.

Prečan, Vilém. *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1966.

Prečan, Vilém. *Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944: dokumenty*. Bratislava: Epoque, 1971.

Schieder, Theodor. et al., eds. *Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei. Band 2*. München: Deutscher Taschenbuch-Verlag, 2004.

Traska, Georg. et al., eds. *Geteilte Erinnerungen: Tschechoslowakei, Nationalsozialismus und die Vertreibung der deutschsprachigen Bevölkerung 1937-1948 = Rozdělené vzpomínky : soužití v Československu, nacistická okupace a vyhnání německy mluvícího obyvatelstva 1937-1948 = Rozdelené spomienky : spolužitie v Československu, nacistická okupácia a vyhnanie nemeckých obyvateľov 1937-1948*. Wien: Mandelbaum Verlag, 2017.

Sekundárna literatúra

Brosz, Paul. *Das letzte Jahrhundert der Karpatendeutschen in der Slowakei*. Stuttgart: Arbeitsgemeinschaft der Karpatendeutschen aus der Slowakei, 1992.

Dabrowski, Dariusz a Wojciech Szwed. „Slovenskí zajatci v nemeckých táboroch na území Sliezska v rokoch 1944 – 1945. Náčrt prolematiky“. In *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VII.*, ed. Peter Sokolovič et al., 193 – 206. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008.

Emmert, František. *Československý odboj za druhej svetovej vojny*. Praha: Mladá fronta, 2015.

Fiamová, Martina et al. *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov: Slováci a druhá svetová vojna*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015.

Gabzdilová, Soňa a Milan Olejník. „Rok 1945 – sklamanie, tragédie i nádeje karpatských Nemcov na Slovensku“. In *Československo na rozhraní dvoch epoch neslobody: sborník z konferencie k 60. výročiu konce druhej svetovej vojny*, eds. Zdeňka Kokošková, ed. Jiří Kocian a Stanislav Kokoška et al., 208 – 216. Praha: Národní archiv, 2005).

Gabzdilová, Soňa. „Nemecká komunita v živote slovenskej spoločnosti 1938-1945“.

Človek a spoločnosť 7, č. 3 (2004): 139 – 151,

<http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=Q7NPEBFL6AEX6PD4UCEXUBND> (stiahnuté 13. marca 2019).

Gabzdilová-Olejníková Soňa a Milan Olejník. *Karpatskí Nemci na Slovensku od druhej svetovej vojny do roku 1953*. Bratislava: Spoločenskovedný ústav SAV, 2004.

Gabzdilová-Olejníková, Soňa. „Špecifika postavenie karpatských Nemcov na Slovensku po druhej svetovej vojne (v porovnaní so situáciou Nemcov v Čechách a na Morave)“. In *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, eds. Adrian von Arburg et al., 235 – 251. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010.

Halaj, Dušan. *Fašistické represálie na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1990.

Hochberger, Ernst. *Die Karpatendeutsche in der Slowakei*. Wien: Österreichische Landsmanschaft, 2010.

- Hýbl, František. *Krvavá noc na Švédských šancích nedaleko Přerova 18. a 19. června*. Přerov: Statutární město Přerov, 2018.
- Jablonický, Jozef. *Povstanie bez legend : dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania*. Bratislava: Obzor, 1990.
- Jech, Karel a Karel Kaplan. eds. *Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945: Dokumenty*. Brno: Doplněk a Ústav pro soudobé dějiny, 2002.
- Kováč, Dušan. „Politická aktivita nemeckej menšiny na Slovensku v poslednom období druhej svetovej vojny“. In *Slovensko na konci druhej svetovej vojny (stav, východiská a perspektívy)*, ed. Valerián Bystrický a Štefan Fano et. al., 221 – 226. Bratislava: Historický ústav SAV, 1994.
- Kováč, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- Kováč, Dušan. *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871-1945)*. Bratislava: Veda, 1991.
- Kučera, Jaroslav. „Žralok nebude nikdy tak silný.“ *Československá zahraniční politika vůči Německu 1945 – 1948*. Praha: Argo, 2005.
- Kuklík, Jan a Jan Němeček. *Hodža versus Beneš: Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*. Praha: Karolinum, 1999.
- Lasslob, Isidor. „Evakuácia, útek a vyhnanie karpatských Nemcov zo Slovenska 1945 – 1946“. In *Od povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946 : Nemecko-slovenské pracovné rokovanie historikov a priamych účastníkov v rokovanom centre Kloster Banz*, ed. Rudolf Neverla et al., 225 – 232. Bratislava: Karpatendeutsche Landsmannschaft Slowakei, 2004.
- Letz, Róbert. „Slovenský štát“. In *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov: Slováci a druhá svetová vojna*, ed. Martina Fiamová et al., 46 – 48. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015.
- Lipták, Ľubomír. „Slovensko v predvečer prevratných udalostí“. In *Slovensko na konci druhej svetovej vojny (stav, východiská a perspektívy)*, ed. Valerián Bystrický a Štefan Fano et al., 11 – 20. Bratislava: Historický ústav SAV, 1994.

Mičianik, Pavel. „Vojnové zločiny slovenských vojakov v rokoch 1941 – 1944“. In *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VII.*, ed. Peter Sokolovič et al., 252 – 272. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008.

Olejník, Milan. „Dopad represívnych opatrení na postavenie nemeckého obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1945 – 1946“. In *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, eds. Adrian von Arburg et al., 252 – 268. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010.

Olejník, Milan. „Postavenie nemeckej menšiny na Slovensku po porážke nacistického Nemecka“. *Človek a spoločnosť* 1, č. 2, 14 – 20.

<http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=1KWJKVIWUX29NN2KHW5IVSE>
[C9](#) (stiahnuté 26. marca 2019).

Plevza, Viliam. et al., eds. *Dejiny Slovenského národného povstania 1944. Zv. 1. Protifašistický odboj a príprava SNP*. Bratislava: Pravda, 1984.

Roguľová, Jaroslava. „Civilisti a vojna“. In *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov: Slováci a druhá svetová vojna*, ed. Martina Fiamová et al., 255 – 259. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2015.

Schönherr, Klaus. „Potlačenie Slovenského národného povstania 1944“. In *Od povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946 : Nemecko-slovenské pracovné rokovanie historikov a priamych účastníkov v rokovacom centre Kloster Banz*, ed. Rudolf Neverla et al., 182 – 205. Bratislava: Karpatendeutsche Landsmannschaft Slowakei, 2004.

Stanislav, Jan. „Poznámky k represáliám na Slovensku koncom druhej svetovej vojny“. In *Slovensko na konci druhej svetovej vojny (stav, východiská a perspektívy)*, ed. Valerián Bystrický a Štefan Fano et al., 207 – 220. Bratislava: Historický ústav SAV, 1994.

Šimunič, Pavel. „Slovenská armáda v Povstaní“. In *Od povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946 : Nemecko-slovenské pracovné rokovanie historikov a priamych účastníkov v rokovacom centre Kloster Banz*, ed. Rudolf Neverla et al., 154 – 181. Bratislava: Karpatendeutsche Landsmannschaft Slowakei, 2004.

Šindelářová, Lenka. *Einsatzgruppe H: působení operační skupiny H na Slovensku 1944/1945 a poválečné trestní stíhání jejich příslušníků*. Praha: Academia, 2015.

Šmigel', Michal. „14. divízia SS „Galizien“ na Slovensku (1944 – 1945): bojová protipartizánska činnosť a represálie“. In *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VII.*, ed. Peter Sokolovič et al., 212 – 233. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008.

Tomek, Prokop. „Ladislav Nižňanský. Válečné zločiny a studená válka“. *Pamět a dějiny* 10, č. 2 (2016): 68 – 78, https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2016/04/PD_02_16_s68-78.pdf (stiahnuté 10. apríla 2019).

Uhrin, Marián. „II. Slovenská partizánska brigáda gen. M. R. Štefánika a represálie“. In *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VII.*, ed. Peter Sokolovič et al., 305 – 320. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008.

Vartíková, Marta. *Národné výbory - revolučné orgány moci ľudu*. Bratislava: Smena, 1976.

Vojáček, Ladislav a Karel Schelle. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava: Key Publishing, 2007.

Zückert, Martin, Jürgen Zarusky a Volker Zimmermann, eds. *Partisanen im Zweiten Weltkrieg: Der Slowakische Nationalaufstand im Kontext der europäischen Widerstandsbewegungen : Vorträge der gemeinsamen Tagung des Collegium Carolinum und des Instituts für Zeitgeschichte München-Berlin in Bad Wiessee vom 6. bis 9. November 2014*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2017.

Internetové zdroje

Hochberger, Ernst. „Einführung in die Geschichte der Karpatendeutschen in der Slowakei“. Oficiálna stránka Karpatonemeckého kultúrneho zväzu, Júl 2000. <http://www.karpatendeutsche.de/?Geschichte> (posledný vstup 30. apríla 2019).

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
Jméno: Barbora Krempaská
E-mail: barbora.krempaska66@gmail.com
Studijní obor: Česko - německá studia
Semestr a školní rok zahájení práce: ZS 2018/2019
Semestr a školní rok ukončení práce: LS 2018/ 2019
Vedoucí bakalářského semináře: doc. PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D
Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.
Název práce: Karpatskí Nemci a Slováci v Slovenskom národnom povstaní: koniec stáročného spolunažívania
Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek): Spoločná história karpatských Nemcov a Slovákov na územi Slovenska nespomína žiadne väčšie spory. SNP predstavuje prvý ozbrojený konflikt a násilie proti nemeckej menšine na Slovensku. Počas SNP po prvý krát v histórii začali represálie proti KN, prvý krát politická elita na Slovensku obmedzila práva tejto menšiny a následkom SNP boli Nemci evakuovaní a vyhnaní zo Slovenska. Napriek tomu sa našli mnohí, ktorí spolupracovali s protifašistickým odbojom, alebo nechceli opustiť svoj domov, Slovensko. V očiach časti KN po skončení SNP ešte existovala nádej na pokračovanie života na Slovensku. KN sa chceli vrátiť do svojich domovov, no Slováci ich súžitiu už nedali šancu. Cieľom mojej práce je nájsť zlom v spoločných dejinách Slovákov a karpatských Nemcov, ktorý spôsobil koniec ich spolunažívania, k čomu pravdepodobne došlo už práve počas SNP.
Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek): V celkovej koncepcii a téze bakalárskej práce nedošlo k žiadnej zmene. Na základe podrobnejšieho výskumu a spracovania témy došlo k menším zmenám v štruktúre a v pozmenení názvu práce. Aktálny názov práce jasnejšie napovedá, že je v texte kladený dôraz na udalosti SNP a činnosť Slovákov a karpatských Nemcov v ňom, čo ovplyvnilo ich súžitie.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu): Úvod 1. Karpatskí Nemci a ich vzťah so Slovákami 2. Cesta k Slovenskému národnému povstaniu 3. Slovenské národné povstanie a Nemci 3. 1 Akcie proti Nemcom 3. 2 Reakcia Nemcov na povstanie 4. Karpatskí Nemci po SNP Záver
Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů): 1. Kobiálka, Hans, Jörg Meier a Ulla Nosko. Schicksalsjahre der Karpatendeutschen. Zeitzeugenberichte. Kežmarok: ViViT, 2015. 2. Prečan, Vilém. Slovenské národné povstanie: Nemci a Slovensko 1944: dokumenty. Bratislava: EPOCHA, 1971.

3. Gabzdilová-Olejníková Soňa a Milan Olejník. Karpatskí Nemci na Slovensku od druhej svetovej vojny do roku 1953. Bratislava: Spoločenskovedný ústav SAV, 2004.
4. Plevza, Viliam. et al., eds. Dejiny slovenského národného povstania 1944. Zv. 3. Dokumenty. Bratislava: Pravda, 1984.
5. Kováč, Dušan. Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871-1945). Bratislava: Veda, 1991.
6. Zückert, Martin, Jürgen Zarusky a Volker Zimmermann, eds. Partisanen im Zweiten Weltkrieg: Der Slowakische Nationalaufstand im Kontext der europäischen Widerstandsbewegungen : Vorträge der gemeinsamen Tagung des Collegium Carolinum und des Instituts für Zeitgeschichte München-Berlin in Bad Wiessee vom 6. bis 9. November 2014. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2017.
7. Sokolovič, Peter. ed., et al. Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938-1945: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VII. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008.
8. Neverla, Rudolf. ed., et al. Od povstania 1944 na Slovensku po vyhnanie karpatských Nemcov v roku 1946 : Nemecko-slovenské pracovné rokovanie historikov a priamych účastníkov v rokovanom centre Kloster Banz. Bratislava: Karpatendeutsche Landsmannschaft Slowakei, 2004.
9. Schieder, Theodor. et al., eds. Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei. Band 2. München: Deutscher Taschenbuch-Verlag, 2004.
10. Gabzdilová, Soňa a Milan Olejník. „Rok 1945 – sklamanie, tragédie i nádeje karpatských Nemcov na Slovensku“. In Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války, eds. Zdeňka Kokošková, ed. Jiří Kocian a Stanislav Kokoška et al., 208 – 216. Praha: Národní archiv, 2005.

Podpis studenta a datum

30.4.2019

Krempas

Schváleno

Datum

Podpis

Vedoucí práce

30.4.2019

Vedoucí bakalářského semináře

Garant oboru